

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**ZAVAROVANJE BANČNIH VLOG IN ŠTUDIJA PRIMERA
NORTHERN ROCK BANKE**

Ljubljana, september 2010

KATARINA KUMP

IZJAVA

Študentka Katarina Kump izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Marka Košaka, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
1 BANKA IN BANČNO POSLOVANJE	2
1.1 BANČNE VLOGE	2
2 RAZLOGI ZA UVEDBO SCHEME JAMSTVA OZIROMA SCHEME ZAVAROVANJA DEPOZITOV	3
2.1 SISTEMSKO TVEGANJE.....	4
2.2 STROŠKI OB PROPADU BANKE	4
3 PROBLEMI IN PASTI ZAVAROVANJA VLOG.....	5
3.1 MORALNO TVEGANJE.....	6
3.2 NEPRAVILNA IZBIRA	7
3.3 BANKE, PREVELIKE ZA PROPAD	7
4 PREGLED LITERATURE	8
5 PREGLED RAZVOJA SISTEMOV JAMSTEV SKOZI ZGODOVINO.....	9
5.1 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE	10
5.2 EVROPSKA UNIJA.....	12
5.3 DIREKTIVA 94/19/ES EVROPSKEGA PARLAMENTA IN SVETA O SISTEMIH ZAJAMČENIH VLOG.....	13
5.4 PRIMERJAVA SISTEMOV V ZDA IN EU	14
6 ELEMENTI SCHEME ZAVAROVANJA VLOG.....	16
6.1 LASTNIŠTVO IN UPRAVLJANJE Z ZAVAROVALNIM SKLADOM	17
6.2 KRITJE BANČNIH VLOG.....	17
6.2.1 OPREDELITEV VLOG, KI SO PREDMET JAMSTVA	17
6.2.2 VIŠINA KRITJA	18
6.2.3 JAMSTVO VLAGATELJEV ALI JAMSTVO BANČNIH VLOG.....	20
6.3 SISTEM FINANCIRANJA ZAVAROVALNEGA SKLADA.....	20
6.4 VIŠINA PREMIJ ZA ZAVAROVALNI SKLAD	21
6.5 OBVEZNOST SODELOVANJA V ZAVAROVALNI SCHEMI	23
6.6 KATERE INSTITUCIJE NAJ SODELUJEJO V ZAVAROVALNI SCHEMI.....	24
6.7 POSTOPKI UPORABLJENI PRI RAZREŠITVI PROPADLIH BANK	24
6.7.1 ZAPRTJE BANKE.....	24
6.7.2 POMOČ BANKI BREZ ZAPRTJA	25
7 ZNAČILNOSTI NAVALA NA BANKO.....	25
7.1 RAZLOGI ZA NAVAL NA BANKO	26
7.2 MOŽNOSTI PREPREČITVE NAVALA NA BANKO	28
8 ŠTUDIJA PRIMERA BANKE NORTHERN ROCK.....	29
8.1 NORTHERN ROCK BANKA	29
8.1.1 POSLOVNI MODEL BANKE.....	30
8.1.2 SISTEM ZAVAROVANJA DEPOZITOV V VELIKI BRITANiji	31
8.2 NAVAL NA BANKO	32
8.3 POTREBNE SPREMEMBE SCHEME ZAVAROVANJA DEPOZITOV	36
8.3.1 POMANJKLJIVOSTI SCHEME V VELIKI BRITANiji	36
8.3.2 NAPAKE NADZORNIH ORGANOV.....	38

8.3.3 NADALJNI RAZVOJ NA RAVNI EU IN PANEVROPSKA SHEMA.....	39
SKLEP	42
PRILOGE	1

KAZALO SLIK

SLIKA 1: MORALNO TVEGANJE IN NAVAL NA BANKO.....	7
SLIKA 2: PORAST ŠTEVILA SISTEMOV ZAVAROVANJA SKOZI ČAS	9
SLIKA 3: DOLOČANJE PREMIJE NA PODLAGI PUT OPCIJE	22
SLIKA 4: SESTAVA PASIVE V BILANCAH NORTHERN ROCK BANKE	31
SLIKA 5: SPREMEMBA STRUKTURE PASIVE, V OBDOBJU JUNIJ-DECEMBER 2007 (V MILIJONIH FUNTOV).....	35
SLIKA 6: SPREMEMBA STRUKTURE DEPOZITOV FIZIČNIH OSEB PO NAVALU NA BANKO (V MILIJONIH FUNTOV).35	

KAZALO TABEL

TABELA 1: ČASOVNI PREGLED HARMONIZACIJE ZAŠČITE VARČEVALCEV IN INVESTITORJEV V EU	13
TABELA 2: ZNAČILNOSTI SHEME PRED NAVALOM NA BANKO TER OPTIMALNO STANJE SHEME	38

UVOD

Nahajamo se v času velikih gospodarskih sprememb. Banke pri umirjanju gospodarstva igrajo bistveno vlogo. Hkrati so pomemben člen v prenosu sredstev od suficitnih k deficitnim celicam in ob motnjah v njihovem delovanju se težave posamezne banke lahko razširijo na celoten sistem, kar zmanjša kreditni potencial. Kljub strogi regulaciji navali na banke niso le pojavi iz zgodovine, opisani v učbenikih za ekonomijo. Eden izmed takih je tudi primer Northern Rock banke, ki je v Angliji kot prva banka po 141-ih letih spet doživela naval na banko (angl. *run on the bank*).

Zaradi svojega poslovnega modela so banke zelo izpostavljene navalom, ki lahko tudi zdravo banko pripelje do propada. Zato vedno več držav kot sestavni del varnostne mreže bančnega sistema uvaja tudi različne formalne ali neformalne sheme jamstev. Ker pa je vsaka država posebna enota, s svojimi socialnimi, kulturnimi in ekonomskimi posebnostmi, ne obstaja enotno oblikovan sistem jamstev, ki bi učinkovito varoval varčevalce.

Zgoraj opisane teme podrobno raziskujem v svojem diplomskem delu, katerega temeljni cilj je predstaviti pozitivno povezavo med obstojem sheme jamstva in stabilnostjo bank oziroma zmanjševanjem možnosti navala na banko. Cilj je predstaviti glavne značilnosti sheme jamstva bančnih vlog ter vpliv posamezne postavke na banko in varčevalce. Skušam poiskati, kaj loči pravilno zasnovano shemo zavarovanja bančnih vlog od napačne. V ta namen analiziram shemo jamstev v Veliki Britaniji ob propadu Northern rock banke ter poiščem možne izboljšave sheme.

Diplomsko delo temelji, na pregledu sodobne literature in izbiri relevantnih konceptov s področja zavarovanja vlog, ter apliciranju le-teh na primer Northern rock banke. Kot lastni prispevek na podlagi študije konceptov ter primera Northern rock, skušam obliko sheme splošiti.

Diplomska naloga je razdeljena na tri sklope.

V prvem delu začnjam z opredelitvijo banke, pregledom bančnih vlog, ki so predmet zavarovanja, ter pojasnim, zakaj je shema zavarovanj v današnjem času potrebna. Predstavim pasti oziroma probleme zavarovanja depozitov ter učinkovitost sheme v Združenih državah Amerike in Evropski uniji pri reševanju teh problemov.

V drugem delu, analiziram elemente zavarovanja bančnih vlog. Med elemente sheme zavarovanja spadajo oblika financiranja sklada, višina kritja, določanje premij za zavarovanje. Osvetlim tudi vzroke oziroma sprožilce navala na banko.

V zadnjem delu sledi študija primera Northern rock banke. Čeprav je na prvi pogled primer banke zelo jasen, pa vseeno ne gre za klasični naval na banko, saj je le-ta dejansko solventna. Shema jamstev ne odigra svoje vloge. Tako osvetlim probleme ter njihove rešitve. Diplomsko delo zaključujem s sklepnimi ugotovitvami.

1 BANKA IN BANČNO POSLOVANJE

Banke imajo v sodobnih tržnih gospodarstvih velik pomen. Opredelimo jih kot denarne finančne posrednike, ki skozi proces multiplikacije denarja posredujejo med ekonomskimi celicami s finančnimi presežki in celicami s finančnimi primanjkljaji (Mramor, 1993, str. 89). V bistvu tega posredništva od suficitnih k deficitnim celicam pa je transformacija sredstev. Zaradi posredništva bank ni nujno potrebno, da se povpraševalci in ponudniki sredstev uskladijo v vseh postavkah (ceni in velikosti sredstev, roku posojila ter tveganju). Pri tem finančni posredniki tudi nižajo stroške transakcije in stroške zbiranja informacij.

Zakon o bančništvu (Ur.l. RS, št. 104/2004 - UPB2, 131/2006) v 3. členu bančne storitve opredeli kot naslednje finančne storitve: (1) storitev sprejemanje bančnih vlog od fizičnih in pravnih oseb ter dajanje kreditov iz teh sredstev, ter (2) storitve, za katere drug zakon določa, da jih smejo opravljati samo banke.

Freixas (1997, str. 2) k funkciji banke vključi tudi element tveganja: banke zagotavljajo nemoten plačilni sistem, transformacijo sredstev, upravljajo s tveganji ter procesirajo informacije in nadzor dolžnikov.

Predvsem poslovne banke so za narodno gospodarstvo velikega pomena, saj sodelujejo tudi v procesu izdajanja knjižnega denarja. Tako kot v podjetjih je tudi cilj bank biti konkurenčen - torej zasledujejo cilj maksimiranja dobička oziroma maksimiranja vrednosti enote delnice.

1.1 BANČNE VLOGE

Banke s svojo dejavnostjo multiplicirajo oziroma množijo denar. So depozitno-finančne ustanove, ki sprejemajo vloge varčevalcev, se zadolžujejo še na druge načine in na tej podlagi dajejo posojila (Ribnikar, 1999, str. 205). Seveda se ročnosti aktive in pasive razlikujejo, vendar pa je posojilodajalcev in kreditojemalcev veliko. Banke na dan predvidevajo dvig le majhnega dela vseh depozitov, saj so potrebe varčevalcev po sredstvih v večini nepovezane.

Varčevalci položijo svoj denar na račun neke banke in le-ta se obveže, da jim ga bo v pogodbenem roku vrnila. Pri tem dobijo tudi obresti kot plačilo za čas, ko je imela banka njihov denar v upravljanju.

Zakon o bančništvu (Ur.l. RS, št. 104/2004 - UPB2, 131/2006) vlogo opredeli kot seštevek oz. skupno stanje vseh terjatev posameznega vlagatelja do banke, tako v evrih, kot v tujih valutah in sicer na podlagi pogodbe o vodenju transakcijskega računa, hranilne vloge, denarnega depozita in potrdila o depozitu oziroma blagajniškega zapisa, če sta izdana kot imenski vrednostni papir.

Neto vloga je seštevek vseh vlog posameznega vlagatelja v banki, zmanjšano za njegove morebitne neporavnane dospele obveznosti do te iste banke.

Bančne vloge, ki so lahko v domači ali tuji valuti, bi najenostavneje razdelili na vloge na vpogled in vezane vloge. Pri prvih lahko vlagatelj denar iz svojega računa dvigne v kateremkoli časovnem trenutku, pri drugih pa mora za dvig počakati do izteka pogodbenega roka vezave. Vezane vloge se naprej delijo glede na dobo vezave (do 31 dni, od 31 do 90 dni, od 91 do 180 dni, od 180 dni do 1 leta, nad enim letom do dveh let ...).

2 RAZLOGI ZA UVEDBO SCHEME JAMSTVA OZIROMA SCHEME ZAVAROVANJA DEPOZITOV

Jamstvena shema je pomemben del finančne **varnostne mreže** (angl. *safety net*), ki vključuje še Centralno banko kot posojilodajalca v skrajni sili (angl. *lender of last resort*), varovan sistem plačil in poravnav (angl. *secure payment and settlement system*), preudaren finančni nadzor (angl. *prudential financial supervision*) ter dobro opredeljen proces likvidacije propadlih finančnih institucij (angl. *mechanism for enabling weak financial institutions to withdraw from the market*). Tako sistem jamstev sam po sebi ne more reševati sistemskih problemov, potrebno je usklajeno delovanje vseh zgoraj naštetih akterjev (Schich, 2008a, str. 2).

Razlogov, zakaj države oblikujejo sheme zavarovanj, je več. Na prvem mestu je **socialni vidik**, saj jamstva omogočajo zaščito tistih vlagateljev, ki nimajo potrebnih informacij ali zadostnega znanja za presojo med dobrimi in slabimi naložbami. Drugi vidik je **ekonomski**, gre za ohranjanje finančne stabilnosti, saj bi nezaupanje v bančni sistem lahko povzročilo naval na banke, posledično bi zaradi systemskega tveganja lahko bil ogrožen celotni bančni sistem. Izkušnje iz zgodovine pokažejo, da so stroški vzpostavitve sistema jamstva neprimerno nižji kot stroški propada bank (Majcen, 2001, str. 3).

Saunders (2000, str. 406) pa omenja še dve negativni posledici navala na banko. Zaradi zmanjšanja depozitov se skrči ponudba denarja oz. kreditni potencial. Naval na banko ima tudi negativni učinek na raven varčevanja, kar onemogoči posamezniku prenos svojega bogastva v prihodnost in s tem negotovo starost. Tako shema zavarovanja depozitov posredno vpliva tudi na varčevanje.

V nekaterih finančnih sistemih je pomemben učinek zavarovanja depozitov tudi izenačenje pogojev za velike in male depozitne institucije ter za javne in zasebne institucije. Končno pa bo formalno oblikovan sistem zavarovanja pripomogel k transparentnosti bančnega sistema in razjasnil postopke ob razrešitvi propadlih bank, lastnost, ki je v kriznih časih izjemno pomembna. Hkrati bodo banke soudeležene in bolj odgovorne za svoja dejanja (Blair, Carns & Kushmeider, 2006, str. 6).

2.1 SISTEMSKO TVEGANJE

V grobem gre za verjetnost nenadne, običajno nepričakovane izgube zaupanja v precejšen del finančnega sistema z velikimi potencialnimi gospodarskimi posledicami (Bartholomew & Whalen, 1995, str. 7).

Sistemske tveganje najenostavneje opredelimo kot tveganje, ki je nastalo, ker eden izmed udeležencev ne zmore poravnati svojih obveznosti in s tem povzroči, da jih zato ne more poravnati tudi drugi udeleženec ali udeleženci (t.i. učinek domin). Tako sistemsko tveganje predstavlja ogromno nevarnost ne le za celoten finančni sistem (katerega sestavni del je tudi bančni), temveč za finančno stabilnost celotnega gospodarstva.

Bančni sistem je med seboj povezan preko medbančnega denarnega trga, kjer si banke med seboj posojajo sredstva ter prenašajo likvidnost. Banke so zaradi podobne sestave bilanc in nizkega kapitala podvržene nevarnostim systemskega tveganja, ko se propad ene banke hitro razširi še na druge banke. Varčevalci ukrepajo panično, saj vedo, da banka nima 100 % rezerv za njihove vloge in bodo zato svoja sredstva dobili nazaj le najhitrejši (Heffernan, 2005, str. 37).

Eden izmed načinov minimiziranja systemskega tveganja je tudi oblikovanje t.i. varnostne mreže. Med drugim jo sestavljata posojilodajalec v skrajni sili in oblikovanje sheme zavarovanja. Vlogo posojilodajalca v skrajni sili največkrat prevzame država, ki z dodajanjem likvidnosti banki prepreči njen propad. Kadar pa imamo oblikovano shemo zavarovanja depozitov, naj varčevalci ne bi bili motivirani k dvigu depozitov, saj se za svoje prihranke ne bojijo. Ti so namreč zavarovani (vendar je to popolnoma učinkovito le pri 100 % jamstvu).

2.2 STROŠKI OB PROPADU BANKE

V svoji študiji je Christopher James (1991) prišel do zanimivih ugotovitev, ki kažejo, kako velike so pravzaprav izgube, povezane s propadom banke. Podatke je črpal iz internih dokumentov ameriške korporacije za zavarovanje depozitov (angl. *Federal Deposit Insurance Corporation* - v nadaljevanju FDIC) o propadu bank. Izgubo je meril kot razliko med knjižno vrednostjo sredstev banke ob njenem zaprtju in med vrednostjo sredstev, ki jih prejme FDIC, oziroma vrednostjo sredstev, ki jih prejme kupec banke.

V povprečju se giblje številka okrog 30 % vrednosti sredstev, povprečna izguba zaradi neposrednih stroškov likvidacije ali prevzema pa znaša 10 % vrednosti sredstev (Evanoff & Kaufman, 2005, str. 64). To kaže, da je številka zelo visoka in precej višja kot v nefinančnih podjetjih. Rezultat je pomemben tudi z vidika zavarovanja depozitov, saj predstavlja dobro orientacijo za velikost zavarovalnega sklada oziroma obseg sredstev, ki jih je potrebno zbrati.

Poleg tega je ugotovil tudi, da ima različna razrešitev banke vpliv na višino stroškov. Le-ti

so nižji, kadar gre za prevzem banke, s strani neke druge finančne institucije (angl. *purchase and assumption - P&A* – podrobna razlaga v 6. poglavju), kot pa v primeru, da terjatve banke prevzame FDIC ali pa gre za izplačilo zahtevkov varčevalcem. Razlike se pojavijo tudi med stroški bank Evropske unije in ameriški bankami. Stroški sanacije bank s področja EU so bili kar za 2,4 - krat višji, in sicer 52.520.000 evrov v primerjavi z 22.111.000 evri v Ameriki, kar je tudi posledica uporabljenih metod razrešitve (Investigating the efficiency of EU Deposit Schemes, 2008, str. 60).

V svoji študiji pa Caprio in Klingebiel (2002, str. 35) ugotavljata, da se je od leta 1970 v 93-ih državah iz evidence Mednarodnega denarnega sklada (angl. *International Monetary Fund* – v nadaljevanju IMF) zvrstilo kar 112 sistemskih bančnih kriz. Stroški sanacije so v povprečju znašali 12 % BDP-ja, pri nekaterih nerazvitih državah ter predvsem v državah, ki so nudile neomejeno zavarovanje vlog, pa se je številka gibala celo pri več kot 40 % BDP-ja države. V povprečju je kriza trajala 2 leti.

3 PROBLEMI IN PASTI ZAVAROVANJA VLOG

Shema zavarovanja bančnih vlog mora biti od vsega začetka natančno opredeljena in transparentna. Vzpostaviti je potrebno ustrezno zakonsko infrastrukturo, ki določa okvirje, v katerih je shema zavarovanja delujoča, ter pristojnosti posameznih organov. Le tako se je mogoče izogniti nekaterim pastem, ki so bolj znane kot »problem agenta«.

Problem agenta (angl. *agency problems*) se pojavlja zaradi konfliktov interesov in izhaja iz načina vodenja in financiranja sheme zavarovanja. Obstaja namreč nevarnost, da bo agent deloval v svojo korist in ne v korist principala, ki ga je zaposlil. Agent razpolaga z več informacijami kot principal, kar mu omogoča izrabo položaja. Agent vedno predstavlja agencija, ki vodi shemo zavarovanja depozitov in deluje v korist varčevalcev. Principala predstavljajo banke, kadar je shema financirana in vodena privatno (torej s strani bank) oziroma država, v primeru da je shema financirana javno ali mešano. V zadnjem primeru sta principal država in banke skupaj (Garcia, 2000, str. 18).

V primeru, ko je principal država obstaja nevarnost političnih pritiskov oziroma političnega vmešavanja, v jamstveno shemo. Druga nevarnost je v privatno financiranih shemah, kjer agencija ne deluje v prid varčevalcev temveč v prid bankam. Tretja nevarnost pa so slabi medagentski odnosi, ko agencija za zavarovanje depozitov ne more dobiti potrebnih informacij o bankah od nadzornikov ali od Centralne banke (Garcia, 2000, str. 18).

Problem agenta se pojavlja v dveh oblikah, kot problem **moralnega tveganja** in kot problem **nepravilne izbire**.

3.1 MORALNO TVEGANJE

Problem moralnega tveganja (angl. *moral hazard*) je stranski učinek zavarovanja depozitov. Koncept je poznan predvsem iz dejavnosti zavarovalništva, v ekonomiji pa je postal sinonim za vsako spremembo poti ali obnašanja zaradi vpeljave nekega jamstva. Pojavi se, ko banke zaradi zavarovanja depozitov začnejo poslovati bolj tvegano in sprejemajo odločitve, ki jih brez zavarovanja ne bi (Greenbaum & Thakor, 2007, str. 29).

Moralno tveganje pa se lahko pojavi tudi na strani varčevalcev: če obstaja jamstvo vlog, varčevalci prenehajo nadzorovati banko oziroma se ne trudijo več razlikovati med tveganostjo bank, saj bodo njihova sredstva povrnjena. Banke tako z višjimi obrestnimi merami lažje privabijo varčevalce, saj le-ti z višjimi obrestnimi merami le pridobijo, izgubiti ne morejo. Ko banka pridobi več sredstev, se lahko spusti še v več tveganih projektov.

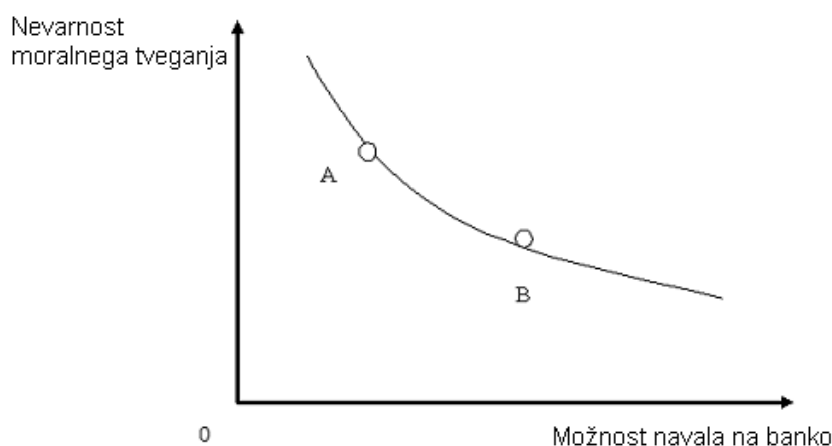
Proti moralnemu tveganju obstaja več ukrepov, nobeden izmed njih pa ga ne odpravi povsem. Ukrepi, ki omejujejo moralni hazard, hkrati pa ne nasprotujejo koristim sistema zavarovanja depozitov, so naslednji: vpeljave relativno nizke meje zavarovanja, premije na osnovi tveganosti bank, vpeljava sozavarovanja, prenos dela izgub ob propadu bank na nezavarovane varčevalce, upnike bankam in delničarje, osebna odgovornost direktorjev in vodstva bank, zahteve bankam, da zagotovijo določen nivo kapitala, promocija večje transparentnosti in razkritja finančnih informacij ter vpeljava strogega regulativnega in nadzornega sistema, z učinkovitim režimom likvidiranja bank (Investigating the efficiency of EU Deposit schemes, 2008, str. 70).

Moralno tveganje se lahko pojavi v več oblikah, vsem pa je skupna maksimizacija koristi na tuje stroške. Banke na primer plačujejo relativno nizke premije in s tveganim vlaganjem lahko pridobijo veliko. Podobno je z drastičnim zmanjševanjem stroška zaposlenih - le-teh je premalo za uspešen delovni proces, vendar banke to ne skrbi, saj so v primeru propada sredstva zavarovana in bodo povrnjena.

Slika 1 prikazuje dilemo pri stabilizaciji finančnega sistema, saj se morajo vlade odločiti med nevarnostjo moralnega tveganja in možnostjo navala na banko. Gre za odnos izbire (angl. *trade off*) med prvim in drugim (Saunders, 2000, str. 411).

Problem se pojavi, ko naj bi v tržnem gospodarstvu obrestne mere signalizirale varne in manj varne banke, vendar pa pri pojavu moralnega tveganja temu ni več tako. Vse banke povišajo obrestne mere, saj bodo tako privabile več kupcev. Zato je potrebno posredovanje.

Slika 1: Moralno tveganje in naval na banko

Vir: A. Saunders, *Financial Institutions Management*, 2000, str. 411.

3.2 NEPRAVILNA IZBIRA

Problem nepravilne izbire (angl. *adverse selection*) se pojavi, ko ponudniki neke storitve zaradi nezadostnih informacij ne morejo pravilno preceniti tveganosti povpraševalcev po tej storitvi. Tako za storitev zahtevajo nek povprečen prispevek, ki pa se na koncu izkaže za relativno nizkega za bolj tvegane stranke. Tako se za storitev odloči več slabih kot dobrih strank in sistem se znajde v težavah (Montiel, 2003, str. 195).

V primeru sheme zavarovanja depozitov obstaja nevarnost, da se bodo za sodelovanje v shemi odločile le slabše banke ali pa banke, ki so že v težavah, pri katerih je večja verjetnost, da bodo zavarovanje dejansko potrebovale. Lastniki imajo navadno več informacij kot regulatorji in varčevalci. Ta problem je mogoče omejiti s pridobivanjem podrobnejših informacij, vendar pa se ob tem pojavijo visoki stroški.

3.3 BANKE, PREVELIKE ZA PROPAD

Pojavi pa se še tretji problem, precej neodvisen od zgoraj omenjenih. Gre za t.i. **banke, prevelike za propad** (angl. *too big to fail*), katerih propad bi povzročil preveliko sistemsko neravnovesje, zato so implicitno zavarovane s strani regulatorjev, čeprav niso več solventne in bi pravzaprav morale propasti. V sistemih, kjer še obstaja takšna podpora velikim bankam, so le-te zelo podvržene moralnemu tveganju, saj takšno obnašanje ni kaznovano. V takšnih bankah so vsi depoziti, tudi tisti nad mejo kritja, zavarovani, zato varčevalci slepo zaupajo banki, saj predpostavljajo, da jo bo rešila država. Te banke so v konkurenčni prednosti. V zadnjem času se prakso reševanja velikih bank za vsako ceno odpravlja (Heffernan, 2005, str. 396).

4 PREGLED LITERATURE

Literature, ki se ukvarja s tematiko jamstvenih shem, je zelo veliko. Ameriška agencija za zavarovanje depozitov (FDIC) je objavila seznam preko 700-ih pomembnejših avtorskih del, ki so nastali samo v obdobju od leta 1989-1999 (Jones & Lengyel, 2000, str. 2). V splošnem so izsledki in študije nastajale kot odgovori na krize finančnih sistemov. Tako je prvi val bibliografije izhajal po letu 1933 ter po Veliki gospodarski krizi, drugi val po letu 1980 ter tretji - sodobni val po letu 2000 in Azijski krizi. Mnenja o prispevku zavarovanja depozitov, so bila zelo različna, in tudi danes nekateri avtorji še vedno spodbijajo pozitiven učinek jamstvene sheme.

Dejstvo je, da Ameriški finančni sistem ne bi imel zavarovanja depozitov v kolikor ne bi bilo gospodarske krize. Zagovorniki sheme jamstva, so šele zaradi kriznih razmer med prebivalstvom pridobili priložnost in zaupanje v idejo jamstvene sheme (Calomiris & White, 1994, str. 167). Tako so bili zgodnejši avtorji kritični in so se ukvarjali predvsem z vprašanjem ali je jamstvena shema sploh potrebna, ter z negativnimi lastnostmi sheme (Calomiris, 1990, str. 283). V 1930-ih so predvsem majhne banke nasprotovale uvedbi sheme jamstva, čeprav so kasneje v 1980-ih prav te banke tiste, ki podpirajo višje kritje vlog v primerjavi z velikimi bankami, ki želijo del tveganja prenesti na večje varčevalce. Manjše banke so od nekdaj potrebovale več varstva zaradi pomanjkanja razpršenosti portfelja in večje občutljivosti na lokalne ekonomske šoke (Keeton, 1990, str. 33). Avtorja Dyamond in Dybvig, sta se ukvarjala z nestabilnostjo bank in vzroki za propad banke, predvsem je priznано njuno delo, ki proučuje pojav navala na banko (Dyamond & Dybvig, 1983, str. 401-419).

Avtorji ugotavljajo, da zavarovanje depozitov ni edina in tudi ne najboljša rešitev proti navalom na banko, je pa najboljši približek temu. Vendar raziskujejo tudi pasti, ki se ob tem pojavljajo. K tej problematiki, je veliko prispeval Merton, ki je v svoji študiji leta 1977 opozoril na problem moralnega tveganja ter prvi povezal zavarovanje depozitov, oziroma premijo za zavarovanje, z modelom opcije.

Vseskozi so se oglašali tudi zagovorniki implicitnega zavarovanja depozitov, kar predstavlja alternativo oblikovanju sheme, a jih je bilo bolj malo. Vlade, bi pri tem imele več svobode pri oblikovanju rešitve (Milhaupt, 1999, str. 23).

Tudi po letu 2000 je zavarovanje depozitov še vedno aktualna tema. Poveča se prispevek mednarodnih organizacij, kot so IMF, IADI, EFDI in druge, ki izdajajo sistematizirane zbornike in preglede jamstvenih shem in njihovih značilnosti po državah. Garcia v sodelovanju z Mednarodnim denarnim skladom izvede raziskavo in anketo o problematiki in izkušnjah držav, ki v svoji finančni mreži že imajo sheme jamstev, ter na podlagi tega oblikuje priročnik za države, katere uvedba sheme še čaka (Garcia, 2000). Še vedno pa se pojavljajo dvomi, čeprav redkih, o tem ali jamstvena shema dejansko izboljša finančno stabilnost. Tako avtorja Demirguc – Kunt in Kane (2002, str. 699) v svoji študiji prideta do ugotovitve, da eksplicitna jamstvena shema poveča tveganje in s tem poveča možnost

sistemske krize. Prav tako trdita, da so banke z uvedbo eksplicitne sheme manj občutljive na tveganost komitentov ter da je njihova obrestna politika bolj toga in neodzivna. Dejansko pa je veliko študij, ki dokazujejo nasprotno. Izsledki študije v 15 evropskih državah, in 128 bankah kažejo, da je eksplicitna shema pravzaprav zmanjšala tveganje (Gropp & Vesala, 2004, str. 571).

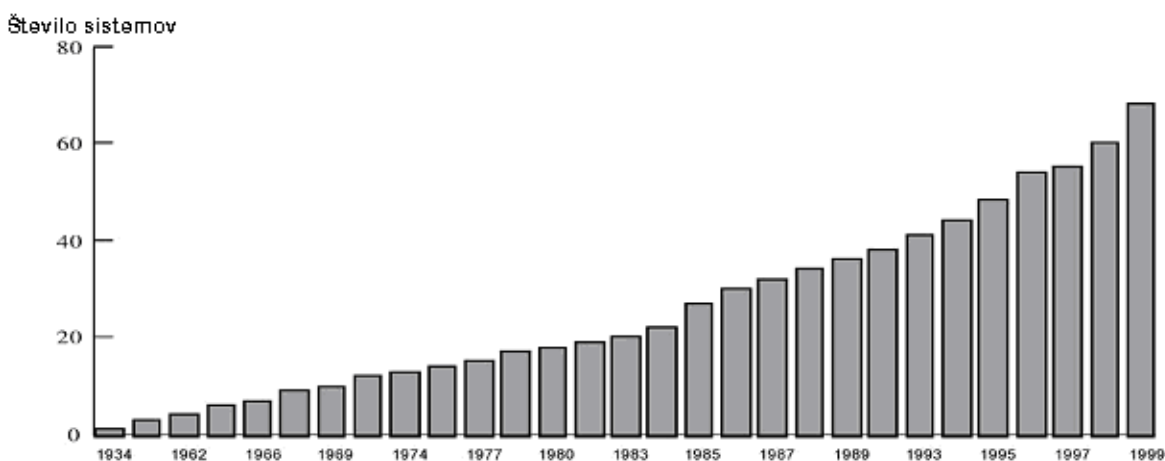
5 PREGLED RAZVOJA SISTEMOV JAMSTEV SKOZI ZGODOVINO

Po zadnjih podatkih Mednarodne organizacije zavarovateljev depozitov (angl. *International Association of Deposit Insurers - IADI*) je na svetu 119 držav s sistemom zavarovanja depozitov (od tega 101 delujočih, 8 v čakanju ter 10 načrtovanih oziroma v proučevanju). Nekatere države imajo celo po več sistemov, nekateri pa pokrivajo več držav naenkrat. Tak primer je na primer Nemčija, ki ima javno shemo in hkrati tudi več zasebnih. Avstralija in Nova Zelandija sta primera držav, ki sheme zavarovanja nimata.

V ZDA sta bila v 30-ih letih ustanovljena prva sistema, ostale države pa so začele z ustanavljanjem danes znanih sistemov šele v 60-ih letih 19. stoletja. Večino sistemov pa so vlade vzpostavile v 1980-ih (Garcia, 2000, str. 13).

Spodnja slika prikazuje razvoj števila sistemov zavarovanja vlog v obdobju med letom 1934 in 1999.

Slika 2: Porast števila sistemov zavarovanja skozi čas

Vir: A. Demirgu -Kunt & T. Sobaci, *A New Development Database: Deposit Insurance Around the World*, 2001.

V nadaljevanju predstavljam pregled razvoja sistema zavarovanja v Združenih državah Amerike ter v Evropski uniji. Sistema sta zanimiva za primerjavo, saj je prvi najstarejši in

zaenkrat najboljši primer sheme zavarovanja depozitov, sistemi v EU pa so relativno novi, poleg tega se med posameznimi državami precej razlikujejo, zato je med njimi potrebna enotna koordinacija.

5.1 ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

ZDA so odigrale vlogo pionirja pri zavarovanju depozitov, saj je prvi državni sistem zavarovanja depozitov nastal leta 1829 v New Yorku. Po sesutju finančnega trga leta 1929 in propadu preko 9000-ih bank sta bila leta 1933 ustanovljena Državni sistem zavarovanja depozitov (angl. *Federal Deposit Insurance Corporation - FDIC*) ter Državni sistem zavarovanja prihrankov in posojil (angl. *Federal Savings and Loans Insurance Corporation - FSLIC*). Začasni akt iz leta 1933 je leta 1935 nadomestil stalni akt. Zavarovalna vsota je znašala 5000 dolarjev, zavarovalna premija bank pa 1/12 njihovih vlog. Članstvo za banke ni bilo obvezno, temveč priporočljivo. Hkrati je bilo za banke ugodno, saj sistem ni kaznoval (enotna premija) in je pogosto ustrezal velikim bankam (bankam, prevelikim za propad). Meja kritja je bila skozi čas 5-krat spremenjena, danes je najvišja meja 100.000 dolarjev (v času dolžniške krize z začetkom leta 2007, je bila le-ta zvišana na 250.000 dolarjev). Zavarovalna premija dandanes znaša 1/15 zavarovalne vsote, krije pa vloge na tekočih računih, vezane vloge ter sredstva iz potrdil o vezavi vlog (A Brief History of Deposit Insurance in the United States, 1998).

V letih med 1945 in 1980 je sklad deloval zelo dobro in imel tudi pozitivni saldo. Navalov na banke ni bilo, propadov bank je bilo malo. Po letu 1980 pa se je število propadov bank sunkovito povečalo in FDIC je zašel v finančne škripce. V končni fazi si je moral sklad sredstva izposojati pri Zakladnici. Kot odgovor na te težave je leta 1991 Ameriški Kongres prestrukturiral sklad in sprejel Izboljšani zakon o državnem sistemu zavarovanja depozitov (angl. *FDIC Improvement Act - FDICIA*) ter tako preprečil potencialno insolventnost.

FSLIC je po težavah v 80-ih letih prešel pod domeno FDIC-a, ta se je naprej delil na Zavarovalni sklad za banke oz. BIF (angl. *Bank Insurance Fund*) ter na Zavarovalni sklad za hranilnice (angl. *Savings Association Insurance Fund - SAIF*).

Kritiki izpostavljajo dva argumenta, zakaj prvotno zasnovan FDIC ni bil uspešen in bi skoraj propadel:

(1) Zunanji vplivi, kot so porast obrestnih mer, naftni šoki in šoki na nepremičninskih trgih ter povečana konkurenca so zakrivili, da je sklad zaradi večjega števila propadlih bank ostal brez sredstev.

(2) Drugi pogled krivi strukturo samega sistema, ki je slabo omejila moralni hazard oziroma tvegano obnašanje investitorjev. Tako so zaradi zunanjih vplivov prišle na dan slabe naložbe bank in slab nadzor državnih organov (Saunders, 2000, str. 409).

Z reformo leta 1991, ko je bil sprejet FDIC Improvement Act (FDICIA), je ameriški kongres ponovno opredelil tri segmente: (1) spremenil je način izračunavanja zavarovalnih

premijs, (2) dodelal je postopek likvidacije bank ter (3) ponovno opredelil pravila in pristojnosti FDIC-a. Število propadlih bank se je po tem občutno zmanjšalo, sklad pa ima na voljo tudi dovolj sredstev. Glavne spremembe sheme so bile:

- **Premije določene na podlagi tveganja** (angl. *risk - based premiums*) – sklad je moral premije prilagoditi tveganju, ki ga k skladu doprinese posamezna banka. V preteklosti je sklad zaračunaval bankam enotno premijo, ki je bila odvisna le od obsega depozitov posamezne banke. Premijo se izračuna na podlagi 9-celične matrike, ki banke deli glede na kapitalsko ustreznost (1 - dobra, 2 - ustrezna, 3 - podkapitalizirana) in glede na oceno tveganosti poslovnega modela (A - zdravo stanje, B - tvegano stanje, C - zelo tvegano stanje). Tako bodo najboljše banke ocenjene z oznako 1A, najslabše pa z oznako 3C. Premije so se gibale med 23 do 31 centov na 100 dolarjev depozitov. Sklad je polno kapitaliziran, ko doseže mejo 1,25 % zavarovanih depozitov, gre za mejo, ki naj bi jo dosegel v 15-ih letih (A Brief History of Deposit Insurance in the United States, 1998).
- **Možnost takojšnjega ukrepanja** (angl. *prompt corrective action - PCA*) – Pred reformo FDIC ni imel pristojnosti za zaprtje zavarovane banke. Po novih pravilih so banke razdelili v pet razredov ($L > 5\%$ - dobro kapitalizirana, $L > 4\%$ - ustrezno kapitalizirana, $L < 4\%$ - podkapitalizirana, $L < 3\%$ - občutno podkapitalizirana, $L < 2\%$ - kritično podkapitalizirana, pri čemer velja $L = \text{lastni kapital} / \text{aktiva}$). Za zadnji razred velja likvidacija, če se stanje podkapitaliziranosti ne izboljša v 90-ih dneh. S tem ko institucijo likvidirajo pred popolnim propadom, bo FDIC oziroma zavarovalni sklad utrpel manjšo škodo sredstev. Prav tako je zakon uredil problem t.i. bank, prevelikih za propad, saj je otežil postopke ohranitve slabe banke za vsako ceno, izključno zaradi njene velikosti. Tako se res ohranijo le banke, katerih propad bi imel vpliv na sistemsko tveganje in finančno nestabilnost (A Brief History of Deposit Insurance in the United States, 1998).
- **Najvišja višina sredstev**, ki si jih FDIC lahko sposodi od Zakladnice, se zviša iz 5-ih milijard na 30 milijard dolarjev.

Leta 2006 sledi nova reforma: BIF in SAIF sta združena v novo enoto, imenovano Zavarovalni sklad depozitov oz. DIF (angl. *Deposit Insurance Fund*). To je najpomembnejša reforma, saj je dejstvo, da sta dva sklada zavarovala isto stvar, povzročilo, da so zavarovanci menjali sklade, glede na ugodnejše pogoje. Arbitraža je nato dvignila precenjene premije, in smiselna je bila reforma.

Kritje upokojskih računov se dvigne iz 100.000 na 250.000 dolarjev ter je usklajevano z inflacijo. Zahtevana stopnja rezerv (angl. *designated reserve ratio*) - območje je omejeno na interval med 1,15 % in 1,50 % zavarovanih depozitov po preudarku direktorjev FDIC-a, ki tudi sami določajo, kako hitro se bo sklad polnil. V primeru, da so zaloge že padle ali pa še bodo (v naslednjih šestih mesecih) pod 1,15 %, je potrebno takojšnje ukrepanje in v naslednjih 5-ih letih morajo zaloge ponovno dosegati prvotno raven.

Direktorjem FDIC-a je dodeljena diskretna pravica, da ne glede na stanje rezerv sklada določajo premije na podlagi tveganja. Bankam omogočijo odobritev enkratnih kreditov v

višini 4,7 milijard dolarjev.

FDIC tako danes neposredno pregleduje in nadzoruje približno 5160 bank, kar je več kot polovica bank v ameriškem sistemu. Pristojen je za zavarovanje bank, ki niso pod nadzorom ameriške Centralne banke oz. FED-a (angl. *Federal Reserve System*). Je neodvisna agencija Zvezne vlade FED-a, ki skrbi za stabilnost finančnega sistema neprekinjeno od leta 1934 naprej. Od začetka delovanja sklada ni nobeden od zavarovanih varčevalcev izgubil niti centa svojega denarja. Sklad sredstev ne dobi od kongresa, temveč je sponzoriran s premijami, to je z vplačili bank in skladov ter z zaslužki od naložb v Zakladniške vrednostne papirje. To je tudi edina oblika naložb, ki jih sklad sme prakticirati. Z zavarovalno vsoto več kot 45-ih milijard dolarjev (kar znaša 1,22 % zavarovanih depozitov; podatki so iz septembra 2008), FDIC zavaruje več kot 5 milijard dolarjev vrednosti depozitov v ameriških bankah in skladih. FDIC zavaruje približno 60 % sredstev v bankah, preostalih 40 % pa presega mejo kritja (Deposit Insurance Summary, 2009).

V senci finančne krize, ko je najpomembnejše okrepiti zaupanje ljudi v bančni sistem, je FDIC mejo višine zavarovanih sredstev začasno dvignil z 100.000 USD na 250.000 USD (po 1. januarju 2010 naj bi se meja vrnila nazaj na 100.000 USD, vendar se to še ni zgodilo). Zavaruje le depozite in ne vrednostnih papirjev, vzajemnih skladov in drugih oblik investicij, ki jih ponujajo banke.

Pri razrešitvi propadlih bank ima agencija na voljo več možnosti, največkrat pa postopa tako, da proda depozite in posojila propadle banke drugi banki. Varčevalci so tako najmanj prizadeti, saj avtomatično postanejo komitenti zdrave banke. Gre za t.i. P & A metodo (razlaga v 6. poglavju).

Druga največkrat uporabljena možnost je neposredno izplačilo (angl. *payoff*), kjer v primeru, ko FDIC ne dobi nobene ponudbe drugih bank ali prevzemnikov, sam izplača zavarovane depozite. Propad pa pravzaprav nosijo nezavarovani varčevalci. Preostale možnosti razrešitve bank so opisane v 6. poglavju.

5.2 EVROPSKA UNIJA

V splošnem se je razvoj zahodnoevropskih sistemov zavarovanj pričel v 1970-ih in 1980-ih (Belgija, Nemčija in Norveška so jih razvile že nekoliko prej). To so bili okorni sistemi, ki so ponujali zaščito le varčevalcem, poleg tega pa le pri največjih finančnih institucijah ter le rezidentom (Garcia, 2000, str. 9).

Čeprav so države začele z različnimi izhodiščnimi shemami in so se tudi na smernice Evropske unije odzivale različno, je vpliv smernic le mogoče prepoznati v harmonizaciji in izpopolnitvi shem. Smernice so postavile minimalne okvirje, ki so se jim morale vse članice prilagoditi. Tako v Evropski uniji ne obstaja enoten sistem zavarovanja depozitov. Vsaka država članica ima svoje organe, ki zagotavljajo stabilnost z jamčenjem vlog.

Vendar pa imajo vse sheme nekaj skupnih kriterijev, kot so: obveznost članstva, minimalno jamstvo 20.000 EUR (zaradi finančne krize leta 2008 je bilo le-to dvignjeno na 50.000 EUR oziroma ponekod na polno jamstvo), načelo domače države, izvzete vloge ... Jamstvo vlog določa smernica 94/19/ES, ki je nedavno doživela dopolnitev.

V Tabeli 1 predstavljam glavne smernice, kot poizkus harmonizacije shem v EU.

Tabela 1: Časovni pregled harmonizacije zaščite varčevalcev in investorjev v EU

Leto	Direktiva / Predlog	Cilj
1986	Predlog o zavarovanju depozitov	Spodbuditi uvedbo sistema jamstva
1994	Direktiva o shemah jamstev	Zaščita varčevalcev in sistemska stabilnost, EU-široka zaščita za kreditne institucije
1994	Predlog o investicijskih kompenzacijskih shemah	Razširitev zaščite na vrednostne papirje
1997	Direktiva o investicijskih zaščitnih shemah	Harmonizacija minimalnega kritja za malega investitorja

Vir: Investigating the efficiency of EU Deposit Guarantee Schemes, Evropska komisija, 2008.

5.3 DIREKTIVA 94/19/ES EVROPSKEGA PARLAMENTA IN SVETA O SISTEMIH ZAJAMČENIH VLOG

15. oktobra 2008 je Evropska komisija podala predlog za izboljšavo do pred tem veljavne Direktive 94/19/ES kot odgovor na krizo finančnega sistema. 11. marca 2009 je bila sprejeta nova Direktiva 2009/14/ES, ki zahteva od držav članic minimalno kritje v višini 50.000 EUR (tako bo po ocenah kritih kar 80 % depozitov v EU), od 31. decembra leta 2010 dalje pa morajo biti vse vloge krite najmanj do višine 100.000 EUR (kar znesse 90 % kritje vseh bančnih vlog v EU). Hkrati je rok izplačila vlog skrajšan iz prejšnjih 3-eh mesecev na 20 delovnih dni, oblasti pa morajo najkasneje v 3 dneh ugotoviti ali gre banka v stečaj. Odpravljeno je tudi sozavarovanje. Vsi našteti ukrepi pripomorejo k zaupanju varčevalcev v finančni sistem, države članice pa so morale dopolnitev vključiti v svoje sheme najkasneje do 30. junija 2009 (Direktiva 2009/14/ES, 2009, str. 1).

Direktiva 2009/14/ES pa temelji in izhaja iz prvotne direktive 94/19/ES, ki je bila sprejeta 30. maja 1994 z namenom pospešiti usklajen razvoj dejavnosti kreditnih institucij v Evropski skupnosti ter z namenom odprave vseh omejitev pri pravici do ustanavljanja in svobode opravljanja storitev in hkrati povečevanja trdnosti bančnega sistema in zaščite varčevalcev.

Smernica predstavlja okvir za urejenost sheme zavarovanja bančnih vlog, ki ga morajo

spoštovati in se mu prilagoditi vse članice EU, saj se šele tako ustvari notranji finančni trg. Zavarovanje bančnih vlog na ozemlju EU je obvezno. S tem se pojavi tudi vprašanje podružnic in kako naj bo urejeno njihovo delovanje. Smernica temelji na načelu nadzora domače države, kar pomeni, da so podružnice pod jamstvom in nadzorom, države, v kateri imajo sedež. Vendar pa se lahko v primeru, da ima država gostiteljica višjo raven kritja kot domača država, prostovoljno pridružijo shemi države gostiteljice in s tem vloge zavarujejo do zneska države gostiteljice. Tako podružnice ohranijo konkurenčnost (Direktiva 94/19/ES, 1994, str. 1).

Dovoljeno je ustanavljanje podružnic s strani držav izven Skupnosti. Če matična država nima urejenega primerljivega jamstva, lahko od tuje banke država gostiteljica zahteva včlanitev v njeno shemo.

Minimalna višina jamstva znaša 20.000 EUR na vlagatelja pri banki, ki je zašla v težave, ne glede na lokacijo v skupnosti EU. Jamstvo je lahko tudi delno, vendar mora stopnja, dokler ne preseže meje 20.000 EUR, znašati najmanj 90 % celotnih vlog. Komisija redno (vsakih 5 let) preverja in po potrebi spreminja višino jamstva (Direktiva 94/19/ES, 1994, str. 1).

Rok za izplačilo zahtevkov za neizplačljive vloge je tri mesece z možnostjo podaljšanja največ dvakrat po tri mesece.

Opređeljene so tudi vloge, ki jih država po potrebi ali ker meni, da ne potrebujejo varstva, izvzame iz sistema jamstva, torej izjeme. Kot prve so opredeljene druge finančne institucije, zavarovalnice, državni in upravni organi in tudi pokojninski skladi. Izvzete iz jamstva so tudi vloge oseb, ki so povezane s kreditno institucijo (člani uprave, vlagatelji z osebnim jamstvom in z najmanj 5 % deležem kapitala kreditne institucije, odgovorni za revizijo, ter tudi bližnji sorodniki zgoraj naštetih in vloge drugih družb iste skupine). Kot tretja pomembnejša možna izključitev so vloge v tujih valutah (razen v članicah EU).

Urejeno je tudi obvezno informiranje varčevalcev s strani kreditnih institucij. Informacije, ki morajo biti lahko dostopne in jasno razumljive, naj vključujejo podatke o tem, v katero shemo je institucija vključena, ter o pogojih le-te, kaj več pa ni dovoljeno, saj bi pretirano oglaševanje lahko ogrozilo stabilnost bančnega sistema.

5.4 PRIMERJAVA SISTEMOV V ZDA IN EU

V nadaljevanju predstavljam razlike in stične točke med shemama ZDA, ki je trenutno vodilna med shemami zavarovanj, in EU, kamor spada tudi Anglija, ki je pomembna za drugi del diplomskega dela, študijo primera Northern rock banke.

V ZDA je bančni sistem precej bolj enoten, povezava s tujimi shemami je občutno manjša kot v Evropski uniji, kjer je kljub težnji k poenotenju shem opazen razkorak med državami. Tako FDIC sklad deluje neodvisno od tujih shem, kar je pozitivno, saj je shema tako bolj transparentna. Shema v ZDA ima namreč precej manj enot tujih bank, saj morajo le-te

odpreti podružnico in se obvezno vključiti v shemo FDIC, da bi lahko omogočale depozite. Tudi depoziti komitentov ameriških bank, ki delujejo v tujini, niso kriti, razen če je izrecno povedano, da so izplačljivi v ZDA.

Ameriška shema tudi predvsem dobro rešuje problem moralnega tveganja. Članicam sheme FDIC zaračuna premije na podlagi tveganosti posamezne banke. Hkrati ima sistem uspešen nadzor bank, ki slabe banke odkrije hitreje kot sistemi v EU in lahko temu primerno ukrepa. V ZDA FDIC poseže v banko, še preden doseže knjigovodsko insolventnost, natančneje ko kapital pade pod nivo 2 %. Po tem trenutku ima FDIC na volje še 90 dni, v katerih banko pripravi za likvidacijo. Sheme v EU pa obravnavajo banko šele, ko je le-ta že insolventna. Posledično so v ZDA stroški ukinitve banke nižji, krajši je tudi čas izplačila zavarovanih vlog. Konkurenca med bankami je velika, varčevalci imajo veliko izbiro, večje je tudi število majhnih bank.

Druga razlika se nanaša na čas oblikovanja sredstev za depozitno shemo. Medtem ko je shema v ZDA oblikovana po načelu ex-ante, je le tretjina shem EU držav oblikovanih po tem načelu, ostale zbirajo sredstva po škodnem dogodku oziroma po ex-post načelu. Sklad v ZDA ima sredstva v višini 1,25 % depozitov, povprečje EU ex-ante shem je le 0,84 %. Sklad v ZDA je tako bolj pripravljen, ima pa seveda tudi višjo višino depozitov, ki so kriti. Negativna plat tako visokih rezerv v skladu so oportunitetni stroški teh sredstev ter izguba kreditnega potenciala, saj ta sredstva niso v obtoku (Demirgüç-Kunt & Kane, 2002, str. 12).

ZDA imajo večji obseg kritja ter višjo višino kritja. Po podatkih iz leta 2005 je FDIC zavaroval do višine 100.000 USD (80.379 EUR), medtem ko povprečje evropskih zavarovalnih shem znaša 29.351 EUR (Investigating the efficiency of EU Deposit schemes, 2008, str. 19). Glede na dejstvo, da varčevalci lahko svoj denar prerazporedijo med različne banke in se tako zavarujejo, menim, da je višina kritja v ZDA previsoka, saj tako odvrta varčevalce k previdnosti pri vlaganju sredstev.

FDIC je reguliran kot zavarovalni subjekt, hkrati pa je tudi prejemnik sredstev propadlih bank članic sheme. Združitev obeh funkcij v eni enoti poenostavi sam proces ter ga pospeši, hkrati pa je FDIC bolj motiviran, da iz propadlih bank iztrži čim več sredstev. V EU so zavarovalne institucije odgovorne le za povračilo sredstev in ne sodelujejo v likvidaciji. To je najpomembnejša razlika, ki jo opazim med shemami, ter glavna pomanjkljivost evropskih shem.

V ZDA so nekatere banke pravi giganti, za katere se domneva, da bodo zaradi svoje velikosti in pomembnosti za celoten sistem kljub slabim odločitvam rešene iz težav za vsako ceno. Gre za t.i. banke, prevelike za propad. Ameriška finančna zgodovina je polna primerov, velikih bank, ki so prejele finančno pomoč s strani države. V Evropi se domnevo, o reševanju bank za vsako ceno počasi opušta.

Shema je obvezna, kar onemogoča problem nepravilne izbire. Poleg tega je v ameriškem sistemu preko 9800 bank, shema pa ne zavaruje le bank, temveč ima zelo širok zavarovalni spekter, tako da je sklad dovolj stabilen, saj prejema prispevke iz različnih dejavnosti, ne le

od bank. Vendar pa v kriznih časih obstaja nevarnost preskoka nelikvidnosti ter nezaupanja npr. iz bank v sklade (Deposit Guarantee Systems: EFDI's first report, 2006, str. 42).

6 ELEMENTI SCHEME ZAVAROVANJA VLOG

Vsaka država se, ko je govora o shemi jamstva, odloča med šestimi možnostmi: (1) država se ne odloči za vzpostavitev jamstvene sheme; (2) neobstoj jamstvene sheme, vendar pa država zakonsko predvidi reševanje vlagateljev pred ostalimi terjatvami pri razrešitvi banke; (3) obstoj sheme jamstva, ki pa ni nedvoumno razjasnjen glede obsega in višine kritja vlog; (4) implicitni sistem jamstva; (5) eksplicitna sistem jamstva z omejenim jamstvom; ter (6) neomejeno eksplicitno jamstvo (Garcia, 2000, str. 1).

Prvi dve možnosti sta redko uporabljeni, šesto možnost pa države uporabijo predvsem v kriznih časih in ima načeloma omejen rok trajanja. Največ držav se odloči za četrto ali peto izmed možnosti, trend gre v smeri prevlade eksplicitnih sistemov.

V splošnem razlikujemo dve vrsti shem - eksplicitne in implicitne. Pri prvih gre za formalni dogovor o jamstvu depozitov, pri drugem pa sistem formalno ni vzpostavljen, vendar se pričakuje, tudi na podlagi preteklih izkušenj, da bo vlada prevzela pobudo in zavarovala bančni sistem.

Pri eksplicitnem sistemu je dogovor oziroma oblika jamstva izrecno, torej eksplicitno zapisana v statutu. Tukaj je mišljena ustava, bančni zakon ali npr. Zakon o Centralni banki. Statut opredeljuje, katere institucije in kateri depoziti so zavarovani ter najvišjo višino zavarovanja, upravljanje in članstvo, obliko financiranja in postopke za razrešitev propada bank. Do razlik pride tudi v strukturi bančnega sistema in v bančnem nadzoru. Takšno obliko ima večina industrializiranih držav.

Implicitni sistem prevladuje v državah v razvoju. Razlog je enostaven - v teh državah je večina bank še v lasti države. Tako se lahko zgodi, da bodo manjše zasebne banke likvidirane, medtem ko večje ne, saj se država želi izogniti stroškom izplačila vlog varčevalcem in problematično banko raje sanira ali pripoji drugi banki. Značilnost tega sistema je odsotnost zapisanih zakonov in s tem odsotnost legalne obligacije, torej je sklepanje možno iz preteklih izkušenj ali iz izjav uradnih odgovornih. Ni pravil o višini jamstva in obliki kompenzacije, financiranje s strani vlade je diskrecijsko.

Za uspešnost eksplicitnega jamstva pa je zelo pomembno tudi, da javnost razume delovanje sistema in omejitve le-tega. V primeru, da javnost razume, v kolikšni meri in na kakšen način so njihove vloge zavarovane, se lahko vzpostavi zaupanje v sistem, in le tako zavarovanje vlog dejansko služi svojemu namenu. Če varčevalci ne vedo, ali je njihov denar zavarovan, so bolj nagnjeni k navalu na banko (Schich, 2008b, str. 61).

6.1 LASTNIŠTVO IN UPRAVLJANJE Z ZAVAROVALNIM SKLADOM

Ko raziskujemo obliko upravljanja zavarovalnih skladov, gre predvsem za ocenjevanje učinkovitosti sklada z družbenega vidika. Če bodo banke same organizatorice sklada, obstaja nevarnost, da pri določanju premije ne bodo upoštevale negativnih zunanjih učinkov (eksternalij), ki jih prinaša pretres finančne stabilnosti (Groznik, 1996, str. 11).

Ločimo dva tipa vodenja zavarovalnih shem, to sta javni in zasebni. Obstaja pa tudi mešani model, pri katerem je sistem do določene stopnje voden in financiran zasebno, vendar je upravičen tudi do javnih sredstev.

Zasebni sistemi ponavadi niso ustanovljeni z zakonodajo, nimajo pravnih obveznosti za izplačilo depozitorjem, ni vladnega vmešavanja v njihove operacije in vlada tudi ne stoji za njimi. Kot rezultat sistemi sami po sebi ne izpostavljajo vlade in davkoplačevalcev izgubam.

Zasebni sistemi lahko funkcionirajo efektivno v normalnih časih, če propadi bank niso prepogosti in so manjši. V časih splošnega ekonomskega padca, ko je sistem zavarovanja pod stresom (z valom propadov ali pri večjem propadu), pa kapaciteta teh sistemov za absorbiranje izgub in izplačilo depozitorjem lahko postane problematična.

V nasprotju s prejšnjim obstajajo sistemi, ki so zakonodajno osnovani. Tej sistemi so obvezani k izplačilu varčevalcem (preko zahtevka za izplačilo) navadno pa imajo dostop tudi do vladne pomoči, pogosto v obliki posojil z obrestmi. Tako lahko dobro strukturirani zasebni sistemi zavarovanj s temi elementi ohranijo zaupanje varčevalcev (Garcia, 2000, str. 10).

Nekateri vladno podprti sistemi zagotavljajo polno jamstvo in kreditiranje vlade ter pomoč javne finančne varnostne mreže. Posledično lahko ohranijo zaupanje varčevalcev celo v stresnih časih. Kredibilnost teh sistemov je vezana na vlado in njeno sposobnost, da stoji za zagotovili, ki jih daje varčevalcem.

Poleg zgoraj naštetega pa delimo sisteme tudi glede na pristojnosti, ki jih ima agencija oziroma institucija, ki skrbi za zavarovanje bančnih vlog. Ločimo tako imenovani ozki in široki tip jamstev. Pri prvem agencija skrbi le za vračilo vlog, torej za poplačilo terjatev ob propadu banke. V drugem pa je spekter nalog širši, saj skrbi tudi za nadzor bančnega sistema in posredovanje pri propadlih bankah članicah (Garcia, 2000, str. 8).

6.2 KRITJE BANČNIH VLOG

6.2.1 OPREDELITEV VLOG, KI SO PREDMET JAMSTVA

Natančna opredelitev vlog, ki so predmet jamstva, ni pomembna le zaradi zaščite vlagatelja, temveč tudi zaradi ugotavljanja obveznosti financiranja s strani bank, saj je od

te opredelitve odvisna višina izplačil v primeru propada banke (Majcen, 2001, str. 14).

Pri izbiri višine in obsega jamstva prihaja do izbire med dvema nasprotnima učinkoma. Višja stopnja jamstva preprečuje naval na banko, spodbuja pa moralno tveganje oziroma bolj tvegano obnašanje.

V nadaljevanju pojasnujem, v katerih primerih v državah prihaja do razlik v shemah. Med zajamčene vloge se tako uvršča vsako dobro imetje na računu banke, ki ga mora le-ta vrniti upnikom v skladu s svojimi zakonskimi obveznostmi, prav tako pa tudi potrdila o vlogah. Iz jamstva pa so izključene vloge drugih bank in finančnih institucij, vse vloge oziroma instrumenti, ki so po svojih lastnostih sestavina kapitala (podrejene vloge) ter vloge, ki izhajajo iz transakcij, povezanih s pranjem denarja. Poleg tega Direktiva 94/19/ES našteva tudi možne izjeme in ravno tu prihaja do razlik med shemami v državah.

Tako je večina držav izključila možnost vključitve vlog članov organov bank, večjih delničarjev in njihovih sorodnikov. Prav pa je, da so zajamčene vloge tistih delničarjev, ki nimajo možnosti kakorkoli vplivati na poslovanje banke (npr. tisti z deležem pod 5 %) in torej niso odgovorni za težave banke.

Vloge velikih in srednjih pravnih oseb, so prav tako lahko izključene iz zavarovanja, gre za možnost, za katero se je odločila večina držav. Države, ki se niso odločile za izključitev, imajo pokrite vloge vseh pravnih oseb do višine največjega možnega zneska izplačila v posamezni državi.

Naslednja razlika se nanaša na to, ali so pokrite le vloge v domači ali tudi v tuji valuti. Pri drugi je obveznost sheme izplačilo v domači valuti po veljavnem tečaju na dan začetka stečaja. Z uvedbo evra je tako v članicah EU, ki imajo v večini zajamčene vloge le v domači valuti, veljavno jamstvo tudi v vseh valutah držav Ekonomske in monetarne unije (EMU).

V času, ko je pretok kapitala prost, se banke širijo preko državnih meja in pomembna je specifikacija jamstva za vloge, zbrane pri podružnici banke v drugih državah. V EU to področje ureja Evropska direktiva, tako da so vloge vsaj teoretično zbrane pri podružnicah pod enakimi pogoji, kot tiste, zbrane pri domačih enotah banke. Tako ni diskriminacije, znotraj iste pravne osebe - iste banke.

6.2.2 VIŠINA KRITJA

Višina zavarovanja bančnih vlog (angl. *amount of coverage*) je postavka, v kateri se sheme najbolj razlikujejo. Najvišje kritje imajo v državah ZDA, Kanade, Italije, Norveške, na Japonskem, v Mehiki in Turčiji je le to kar 100 %, najnižje kritje pa na Kitajskem in v Singapurju. Največ držav ima kritje med 25.000 do 50.000 dolarji.

Skozi zgodovino so sistemi prehajali od neomejenega oziroma polnega kritja do delnega kritja vlog. V splošnem je danes **neomejeno kritje vlog** (angl. *blanket guarantee*) redek pojav. V času trenutne finančne krize pa je veliko držav zagotovilo polno kritje vlog kot

odgovor na bančno krizo. Ko bo kriza minila, se bodo zopet vrstile k **delnemu kritju** do določene višine. Le-to tako rekoč prisili varčevalce k vsaj minimalnemu nadzoru nad poslovanjem njihove banke, vendar pa polno kritje odvrta ljudi od navala na banke. Dejstvo pa je, da se tudi pri polnem zavarovanju bančnih vlog nekateri varčevalci postavijo v vrsto za svoj denar, saj nanj nočejo čakati. Tretja oblika oblikovanja višine kritja je t.i. **sozavarovanje** (angl. *co-insurance*), kjer je znesek kritja določen na podlagi odstotka celotne višine vlog varčevalca.

Problem, ki se pojavlja, je moralno tveganje. Višje, kot je kritje vlog, večje je tveganje vseh vpletenih subjektov, saj manj izgubijo. Tako banke sprejemajo slabše naložbene odločitve, varčevalci pa ne nadzirajo banke, saj po tem ne vidijo potrebe. Delno se da problem omejiti z različnimi premijami glede na tveganje bank.

Zato prevladuje v državah delno kritje. Tako so mali varčevalci zaščiteni, medtem ko so večji varčevalci ter medbančna posojila izključeni in tako delno prevzamejo nadzor nad bančnim poslovanjem, saj je to v njihovem interesu. V večini držav je kritih med 80 - 90 % malih varčevalcev oziroma 60 % vseh depozitov. Tako ostanejo nezavarovani predvsem večji varčevalci (Schich, 2008b, str. 69).

Obseg zavarovanja depozitov in tudi višina sta odvisni od pripravljenosti in sposobnosti države pri uravnavanju cilja doseganja finančne stabilnosti s ciljem discipliniranega obnašanja depozitorjev samih. Odločanje o tem, kaj kriti in kje postaviti meje kritja, je pravzaprav izmenjujoč (angl. *trade-off*) odnos med finančno stabilnostjo in disciplino varčevalcev. Meje, ki so postavljene prenizko, najverjetneje ne bodo preprečile navala na banke v primeru finančnih težav. Po drugi strani pa previsoko postavljene meje omejijo disciplino depozitorjev, ki s svojimi dejanji izvajajo vsaj minimalen nadzor nad bančnim poslovanjem. Višina mora biti ravno prav visoka, da prepreči naval na banko, hkrati pa ne previsoka, saj bi tako izgubili učinkovito tržno disciplino. Postaviti pravo ravnotežje je ključno pri vzpostavitvi meje kritja.

Nekaj držav je uvedlo različne oblike sozavarovanj kot primer zagotavljanja višje tržne discipline. Ugotovljeno pa je bilo, da niso vse oblike sozavarovanj uspešne pri zagotavljanju zaupanja varčevalcev v sistem, kadar je le-ta pod resnim stresom. Kjer pa je sistem sozavarovanja zgrajen tako, da varuje varčevalce do določenega minimalnega zneska, je to mogoče doseči (Heffernan, 2005, str. 302).

Na določitev meje kritja vpliva več dejavnikov, zato nam podatki o absolutni vrednosti kritja povedo manj kot relativne vrednosti. Mednarodni denarni sklad predlaga izračun povprečne vloge na vlagatelja in izračun bruto družbenega proizvoda na prebivalca (angl. *GDP per capita*) ter šele potem višino kritja. Primeren in dovolj enostaven pa je predvsem naslednji kazalnik:

$$\text{Relativno kritje} = \frac{\text{višna kritja}}{\text{BDP per capita}} \quad (1)$$

Relativno kritje (angl. *coverage ratio*) primerja višino kritja v posamezni državi z kazalnikom kupne moči (BDP na prebivalca). Optimalna vrednost kazalnika je med en- in dvokratnikom BDP-ja na prebivalca, povprečna vrednost kazalnika v svetu pa je 2,5. V razvitih državah je to razmerje precej manjše kot v revnih državah. Višina kritja se postopoma zvišuje tudi glede na zbrana sredstva v jamstvenih skladih (Majcen, 2001, str. 4).

6.2.3 JAMSTVO VLAGATELJEV ALI JAMSTVO BANČNIH VLOG

V zadnjih letih je opazen pomik k jamstvu vlagateljev in ne vlog. To najbolj ščiti male vlagatelje, saj se ob malo iznajdljivosti lahko dobro zaščitijo, tako da porazdelijo svoje vloge do višine zavarovanja med različne banke. Tako so zavarovane tudi vloge nad mejo kritja. Hkrati pa to ne omogoča velikim vlagateljem polnega kritja.

V primeru, da bi imeli jamstvo na vloge, bi vlagatelji lahko dosegli polno kritje, že s tem, da bi enostavno razdelili sredstva na več vlog, lahko tudi v isti banki, seveda do meje zavarovanja (Garcia, 2000, str. 39).

6.3 SISTEM FINANCIRANJA ZAVAROVALNEGA SKLADA

Pri eksplicitnem sistemu ločimo dve obliki financiranja zavarovalne sheme: **ex-ante** in **ex-post**. Pri prvi, ki je v zadnjem času vedno bolj pogosta, se ustanovi poseben sklad, ki je financiran s premijami bank, vključenih v zavarovalno shemo. Namesto vlaganja v sklad lahko banke del sredstev hranijo na posebnih računih v ta namen, sredstva pa morajo biti nemudoma dosegljiva. V primeru propada banke se nato črpajo sredstva iz sklada. Pri »ex-ante«
sistemu je potrebno upoštevati velikost ciljnega fonda in politiko investiranja.

V drugem primeru, to je »ex-post«, pa monetarne institucije poplačajo varčevalce, nakar se ostalim bankam zaračuna kritje stroškov v zvezi s propadlo banko, vendar se zbiranje sredstev začne šele po propadu banke.

Veliko držav pa uporablja tretji pristop - kombinacijo obeh sistemov. Sredstva imajo v skladu, naknadno se v poplačilo vključijo še ostale monetarne institucije (CB, državna blagajna in Ministrstvo za finance ter pristojne agencije).

Zagovorniki oblikovanja sklada pravijo, da je pozitivna plat »ex-ante«
sklada predvsem večja fleksibilnost pri reševanju problemov in s tem večje zaupanje v bančni sistem. Višina sklada se oblikuje kot odstotek zavarovanih depozitov in se giblje v povprečju med 0,035 do 1,15 %. Sklad naj bi zadostoval za propad več manjših bank ali ekvivalentno ene velike. Previsoki stroški so vzrok, zakaj bi bilo nesmiselno, vzdrževanje polne vsote zneska vlog velikih bank. Poleg tega imajo sredstva zbrana v skladu oportunitetne stroške. V primeru sistemskega navala na banke mora vedno posredovati država.

Pozitivna plat oblikovanja sklada že pred propadom je, da vse banke enakomerno prispevajo k skladu, saj v nasprotnem primeru zdrave banke financirajo propadle banke. To zopet podpira moralno tveganje. Prispevki so enakomerno porazdeljeni skozi poslovne cikle, obremenitev bank se porazdeli.

»Ex-post« sistemi se zanašajo na sposobnosti preživelih bank, da bodo same financirale izgube, ki so jih nakopale propadle banke. V mnogih primerih se zahtevki za izplačilo pojavijo v neprimernem času in tako finančno obremenijo gospodarstvo oziroma imajo negativne posledice. Posebno v času splošne krize, ko propad banke ni osamljen pojav, je sredstva težko zbrati, hitro in pravočasno poplačilo varčevalcev pa tako postane problematično.

»Ex-post« financiranje pa po drugi strani izboljša medbančni nadzor, saj se banke želijo izogniti propadom (De Cesare, 2006, str. 52).

6.4 VIŠINA PREMIJ ZA ZAVAROVALNI SKLAD

Pri »ex-ante« sistemih se pojavlja vprašanje, kako določiti premije, s katerimi bodo banke financirale sklad. Premija je lahko enako visoka za vse člane zavarovalne sheme (angl. *flat rate premiums*) ali pa je prilagojena tveganju posamezne zavarovane institucije (angl. *risk adjusted premiums*).

V literaturi je več poudarka na premijah na podlagi tveganja, saj te poleg delnega kritja vlog nekoliko odpravljajo moralno tveganje. Tako banka z višjo tveganostjo naložb oziroma z nižjim razmerjem med kapitalom in vlogami nosi tudi večjo odgovornost. V nasprotnem primeru bi vsi plačevali enako, vendar pa bi se že tako tvegani zavarovanci spuščali v še bolj tvegane projekte (bolj tvegane naložbe so namreč tudi donosnejše), saj lahko več pridobijo kot izgubijo.

Problemi pa se pojavijo pri izračunu premije, saj so postopki dolgotrajni in dragi, ker je tveganost bank težko oceniti. Eden izmed predlaganih modelov je model na podlagi put opcije (angl. *option pricing model of deposit insurance - OPM*).

Opcija je pogodba, ki lastniku daje pravico, da sredstva kupi ali proda po vnaprej določeni ceni, v nekem vnaprej določenem trenutku ali po določenem časovnem obdobju. Medtem ko **nakupna opcija** (angl. *call option*) omogoča lastniku, da sredstva kupi po vnaprej določeni ceni, **prodajna opcija** (angl. *put option*) omogoča lastniku prodajo sredstev po vnaprej določeni ceni. Če sredstev v danem trenutku ne želi kupiti ali prodati, ima lastnik opcije možnost, da opcije ne izkoristi in le-ta poteče. Če predpostavimo, da je X poljubna vrednost sredstev v prihodnjem trenutku $t = 1$, P_p pa vnaprej določena cena Put opcije, je potemtakem vrednost oziroma cena opcije:

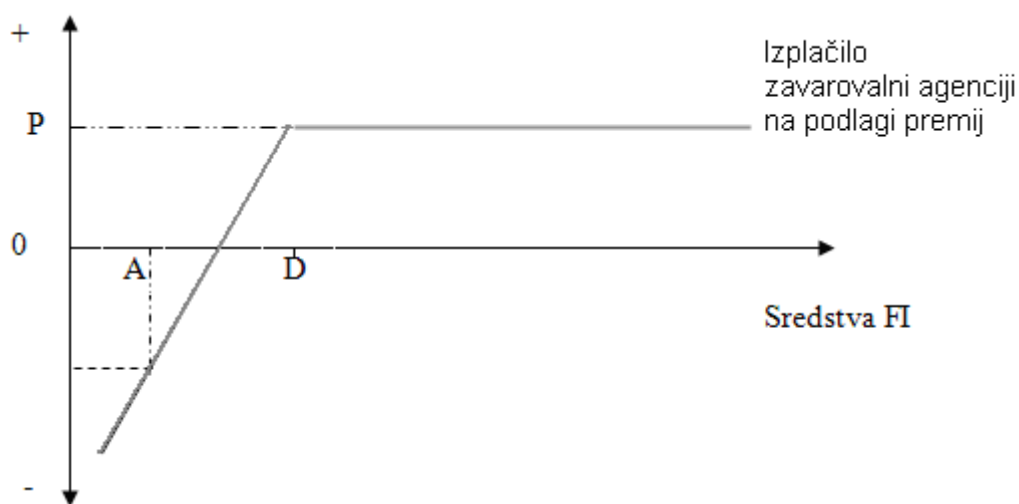
$$P(t = 1) = \begin{cases} P_p - X & \text{if } X < P_p \\ 0 & \text{if } X \geq P_p. \end{cases} \quad (2)$$

V primeru, da vrednost sredstev v danem trenutku presega vnaprej dogovorjeno ceno sredstev, lastnik opcije le-te ne bo izkoristil, saj bi tako bil na izgubi. V tem primeru znaša vrednost opcije 0. V primeru, da je vrednost sredstev nižja od vnaprej dogovorjene cene sredstev, je smotrno, da lastnik opcije opravi prodajo sredstev po vnaprej določeni ceni, saj tako pridobi. Tako je vrednost opcije v tem primeru razlika med vnaprej dogovorjeno ceno in trenutno resnično vrednostjo sredstev (Greenbaum & Thakor, 2007, str. 20).

Pri izračunavanju premije na podlagi tveganja si torej lahko pomagamo s put opcijo, saj gre za neke vrste prodajo. Če banka ne bo uspešna, jo varčevalci »prodajo« zavarovalni instituciji.

Zavarovalna agencija banki zaračuna premijo (P), katere višina je na Sliki 3 označena z OP. S tem zavaruje bančne depozite, katerih vsota je na sliki prikazana z OD (P_p). Če je banka uspešna, bodo bančna sredstva višja kot vsota OD (X). Agencija za zavarovanje depozitov tako nima stroškov z banko ($X \geq P_p$). Če pa sredstva banke padejo pod višino OD, npr. na OA ($X < P_p$), banka preide v oskrbo zavarovalne agencije, ki jo razreši. Stroški agencije so v tem primeru razlika med OD - OA ($P_p - X$), zmanjšani za OP (P) - premijo, ki jo je agencija prejela od banke.

Slika 3: Določanje premije na podlagi put opcije

A – sredstva,

D- depoziti,

P – premija, ki jo zaračuna zavarovalna agencija.

Vir: A. Saunders, *Financial Institutions Management*, 2000, str. 413.

Gre za enostavno evropsko put opcijo, kjer je strošek zavarovanja depozitov, torej opcija, pozitivno oziroma premo sorazmerno povezana z višino tveganja naložb (σ^2_A) ter s finančnim vzvodom (D/A oziroma dolgovi/sredstva). Kot je razvidno iz enačbe (3), se premija po Black-Scholesovem modelu izračuna kot:

$$P(T) = D^{-rT} \phi(X_2) - A\phi(X_1), \quad (3)$$

pri tem je:

$$X_1 = [\log(D/A) - (r + \sigma^2/2)T] / \sigma_A \sqrt{T} \quad (4)$$

$$X_2 = X_1 + \sigma_A \sqrt{T}.$$

Tudi pri tem izračunu se pojavijo konkretne težave pri pridobivanju podatkov, vendar pa predstavlja dober vzgled reševanja problema premij na podlagi tveganja (Saunders, 2000, str. 414-415).

6.5 OBVEZNOST SODELOVANJA V ZAVAROVALNI SHEMI

Kriterij članstva mora zagotoviti, da bo shema nenehno delujoča, da bo shema uspešna, pa smejo biti v shemo vključene le članice, ki so pod nenehnim in preudarnim nadzorom (angl. *prudential supervision*).

Članstvo v zavarovalni shemi je prostovoljno ali obvezno. Države, ki so na začetku oblikovanja jamstvene sheme, imajo prostovoljno članstvo, države z že uveljavljenimi sistemi pa podpirajo kriterij obveznega članstva. Izjema je Švica.

Sodelovanje v shemi mora biti obvezno, saj se tako izognemo problemu nepravilne selekcije. Kadar shema ni obvezna, obstaja nevarnost, da se bodo shemi priključile le banke, ki niso zdrave oziroma ki so bolj nagnjene k tveganju. V shemo se vključijo institucije, za katere je bolj verjetno, da bodo pomoč tudi potrebovale, medtem ko zdrave banke ostanejo izven sheme, saj s tem pridobijo stroškovno konkurenčno prednost. Taka shema je premalo raznolika in verjetno v primeru propada bank ne bo izpolnila svoje funkcije.

Prav tako naj bodo v shemo vključene državne in tudi zasebne banke. Državne banke pogosto uživajo implicitno zaščito s strani države. Če je članstvo v shemi obvezno, se izenačijo pogoji za obe vrsti institucij, in varčevalci ne zaupajo bolj v državno banko, torej tudi ne preferirajo državnih bank. Podobno je s podružnicami v državi gostiteljici. Z včlanitvijo v shemo se odpravi konkurenčna prednost domačih bank pred tujimi (Blair, Carns & Kuschmeider, 2006, str. 5).

6.6 KATERE INSTITUCIJE NAJ SODELUJEJO V ZAVAROVALNI SHEMI

V shemo so lahko vključene le banke ali pa tudi ostale finančne institucije (hranilnice, zavarovalnice, pokojninski skladi ...). Vendar pa cilj zavarovalne sheme ni le ohranjanje nemotenega plačilnega sistema, temveč predvsem zaščita malih neobveščenih varčevalcev, zato je smiselno v shemo vključiti vse zgoraj naštete institucije. Dodaten razlog je, da bi v prvem primeru banke bile v konkurenčni prednosti pred ostalimi institucijami, ki prav tako ponujajo plemenitenje denarja. Pomembno pa je, da so vse institucije, ki so vključene v shemo, tudi pod preudarnim nadzorom.

6.7 POSTOPKI UPORABLJENI PRI RAZREŠITVI PROPADLIH BANK

Gre za zelo pomemben člen, ki jih večina držav v svojih shemah še nima, ali pa so pravila preohlapno določena. Pristojnost za razrešitev bank naj ima zavarovalna agencija, ki razpolaga z največ podatki o stanju banke. Agencija naj se odloči za način razrešitve, ki bo minimiziral stroške.

Pri postopku razrešitve bank gre za proces, ki vključuje ovrednotenje sredstev banke, iskanje prevzemnika za del ali celoto sredstev, likvidacijo sredstev ter poplačilo varčevalcev. Ključna pri vsem tem je ohranitev finančne stabilnosti, ob tem pa minimizacija moralnega tveganja in izgub.

Agencija za zavarovanje depozitov ima na voljo dva pristopa (Saunders, 2000, str. 421-422): Gre za razrešitev banke z njenim zaprtjem (angl. *closed bank resolution*) ter pomoč banki brez njenega zaprtja (angl. *open bank assistance*).

6.7.1 ZAPRTJE BANKE

Razrešitev banke z zaprtjem (angl. *closed bank resolution* - CBR) je najpogosteje uporabljena metoda, ko pristojna agencija banko enostavno zapre. Prednost tega načina je, da predstavlja neko obliko dokončnosti, saj onemogoči, da bi se problemi v banki ponovno pojavili. Metoda je tudi bolj transparentna, predvsem takojšnje izplačilo varčevalcev. Naprej se deli še na dve metodi:

- **Metoda nakupa in prevzema** (angl. *purchase and assumption method* - P & A method) – Pri tej metodi zdrava banka ali skupina investitorjev kupi del ali celoto sredstev propadle banke in prevzame vse ali del obveznosti (torej zavarovani in nezavarovani del). Največkrat je ta metoda uporabljena ob nenadnem propadu manjših bank. Zdrava banka ob prevzemu plača določeno premijo. Pri tej metodi nezavarovani del varčevalcev ne utрпи škode. Posebna oblika P & A metode je **Prenos na začasno banko** (angl. *bridge bank*

transaction), pri kateri zavarovalna agencija začasno prevzame operacije propadle banke ali ustanovi začasno banko (ima običajno omejen rok trajanja) in pri tem ohrani nemoteno poslovanje za varčevalce. Ta metoda je primerna za večje ter zapletene banke, ko je propad presenetljiv in ko je premalo časa za vse zahtevane postopke ob likvidaciji banke.

- **Izplačilo** (angl. *deposit payoff*) – V tem primeru sredstev in obveznosti propadle banke ne prevzame nobena druga banka, temveč so varčevalci takoj poplačani. Prvi način je neposredno izplačilo varčevalcem, pri drugem pa so računi preneseni na drugo banko, ki kot posrednik zavarovalne agencije omogoči poplačilo varčevalcev. Preostala sredstva in nezavarovani depoziti gredo v stečajni postopek. Postopek je primeren za majhne banke, ki ne bi imele velikega vpliva na stabilnost. Metoda disciplinira varčevalce, saj nezavarovani del varčevalcev ne dobi v celoti povrnjenih sredstev, kar pa je občasno pojav tudi pri drugih metodah.

6.7.2 POMOČ BANKI BREZ ZAPRTJA

Pomoč banki brez zaprtja (angl. *open bank assistance - OBA*) je redko uporabljena metoda. V primeru propada velike bančne organizacije je uporaba metode, kot je P & A, težka, saj je težko ali nemogoče najti banko, ki bi bila dovolj velika in zdrava, da bi lahko prevzela propadlo banko. Regulatorji izberejo to metodo, kadar bi stroški zaprtja presegali stroške OBA metode, kadar nimajo sredstev za propad tako velike banke ali pa se bojijo banko zapreti, saj bi lahko resno ogrozila stabilnost bančnega sistema (problem je znan tudi kot »banke prevelike za propad«). Tako se regulatorji odločijo za pomoč banki v obliki neposrednih posojil, infuzij kapitala, nakup sredstev banke s strani zavarovalne agencije, certifikatov, obveznic ... Prednost te metode je, da vzdržuje stabilnost sistema, vendar pa podpira moralno tveganje, v primeru neuspešnosti pa so končni stroški še višji, kot bi bili ob takojšnjem zaprtju banke (Su, 2006, str. 245).

7 ZNAČILNOSTI NAVALA NA BANKO

Banke so nagnjene h krhkosti. Razlog je v njihovih rezervah oziroma v deležu depozitov, ki je dejansko na računu banke.

Skozi zgodovino so se razvijale hitro. Pričele so kot menjalnice denarja ter kasneje strankam ponujale tudi depozitne usluge, saj so v sefe in trezorje shranile njihov denar (kovance in zlatnike). Hitro so ugotovili, da je možno z denarjem, ki je naložen v banki, tudi zaslužiti. Tako so naloženi denar vlagali naprej v donosne naložbe. Pričelo se je trgovanje z delnimi rezervami (Montiel, 2003, str. 54).

Dokler je v banki dovolj denarnih rezerv, ki zadostijo dvigom strank, je poslovanje nemoteno. Če pa iz kakršnegakoli razloga ves ali večino denarja v istem trenutku, zahtevajo vsi varčevalci (do česar so upravičeni), pa bo banka zašla v težave, saj bo morala

naložbe predhodno likvidirati, s čimer bo uresničila manj ugoden izid, kot je bilo načrtovano.

Če banka doživi naval, lahko tudi propade. Vendar pa ni nujno, da je banka insolventna v tistem trenutku ko je nelikvidna.

Smiselno je opozoriti, da naval na banko nima istega pomena kot bančna panika. Naval na banko se pojavi, ko zaradi resničnih ali neresničnih podatkov ljudje podvomijo v solventnost banke ter s tem v vračilo svojih vlog in posledično hitijo dvigniti svoje vloge. Pri tem ne razlikujejo med dobrimi in slabimi finančnimi institucijami. Ko se nezaupanje razširi na več ali vse banke v sistemu, gre za pojav bančne panike, ki ga nekateri imenujejo tudi učinek domin (Greenbaum & Thakor, 2007, str. 410).

V sistemsko pomembnih bančnih krizah na svetu v obdobju med leti 1970 in 2007 je bil povprečen strošek neto rekapitalizacije vladi 6 % BDP-ja, fiskalni stroški, povezani s kriznim managementom 13 % BDP-ja, izgube ekonomskega outputa pa kar 20 % BDP-ja v prvih štirih letih po krizi (Laeven & Valencia, 2008, str. 22).

7.1 RAZLOGI ZA NAVAL NA BANKO

Saunders (2000, str. 436) naval na banko opisuje kot pojav, ki je posledica enega izmed naslednjih vzrokov: (1) varčevalci so v dvomih glede solventnosti finančne institucije (FI) v primerjavi z drugimi FI; (2) sistemski preplah - zaradi propada podobne FI se strah pred propadom razširi na vse FI; (3) nenadna sprememba v preferencah varčevalcev, ko v svojih naložbah raje držijo druge nebančne naložbe.

Razlogov za naval na banko je torej veliko. Včasih ima nezaupanje trdno podlago v realnem dogajanju, včasih je naval težko povezati s stanjem gospodarstva. V nekaterih primerih iz zgodovine so sprožilci navala povsem običajni dogodki. Tako sta Greenbaum in Thakor (2007, str. 413) razloge za sprožitev navala razdelila v dve skupini ter razložila, kako lahko zavarovanje depozitov situacijo izboljša:

- **Teorija sončnih peg (angl. *the sunspot theory*)** - Predvideva, da so navali na banko posledica povsem naključnih dogodkov, kot so sončne pege. Teorija temelji na Dybvigovem modelu in na njuni študiji iz leta 1983. Imamo dve časovni obdobji ter tako tri časovne trenutke ($t = 0, 1, 2$). Posamezniki so nenaklonjeni tveganju. V časovnem trenutku $t = 0$ imajo neko premoženje, ki ga želijo vložiti v projekt. Vsak izmed projektov zahteva 1\$ in bo v trenutku $t = 2$ prinesel R\$, njegova NSV je pozitivna, $R > 1$. V primeru, da denar iz projekta vzamejo prej, pride do izgube produktivne učinkovitosti in v $t = 1$ in projekt izplača 1\$. V $t = 0$ posameznik ne pozna svojih prihodnjih preferenc potrošnje. V $t = 1$ varčevalci doživijo preferenčni šok, ko ugotovijo, ali bodo živeli še eno obdobje (D) ali ne (N). V prvem primeru bodo sredstva pustili naložena v projekte do konca trajanja projektov, torej $t = 2$, v drugem primeru pa bodo projekt predčasno prekinili in denar dvignili, saj ga želijo porabiti. Celotno populacijo tako sestavlja naključen delež preživelih

(D) in delež umrlih (1-D).

V primeru, ko posredi ni banke, bi bil torej izid za potrošnjo osebkov $N : C = 1, C = 0$ in osebkov $D : C = 0, C = R$. Seveda takšen izid ni najugodnejši za posameznike, nenaklonjene tveganju, saj lahko po eni strani dobijo veliko ali pa izgubijo vse. Izid lahko izboljša posredovanje banke.

Banka problem negotovosti rešuje tako, da varčevalcem v $t = 1$ obljubi izplačilo nekaj več kot 1 \$ in varčevalcem v $t = 2$ nekaj manj kot R\$. Vendar varčevalci v $t = 2$ še vedno dobijo več kot v $t = 1$ tako, da se tistim, ki lahko potrpijo do $t = 2$, to izplača. Gre za enostavno obliko zavarovanja, za časovno redistribucijo, pri kateri se posameznikovo bogastvo prenese iz stanja, ko je le-to visoko v stanje, ko je nizko. Banka oceni, koliko varčevalcev bo želelo svoj denar v $t = 1$ in temu primerno oblikuje pogodbe projektov. Banka bo sicer morala likvidirati več projektov, kot je osebkov N, saj je varčevalcem obljubila donos, večji od 1 \$, projekti pa so v tistem trenutku v resnici vredni le 1 \$. Zato lahko osebkovi D, dobijo nekaj manj kot R \$. Tako je eden izmed izidov, da vsi N-ji dvignejo denar pri $t = 1$ in vsi preživeli v $t = 2$. Tako so vsi udeleženi na boljšem.

Vendar zgornja shema temelji na dejstvu, da bodo vsi osebkovi skupine D zares počakali na svoj trenutek $t = 2$. Posameznik D pa se lahko prestraši in pomisli, da bodo ostali njemu podobni osebkovi D dvignili denar v $t = 1$. Tako je racionalno, da tudi on dvigne denar v $t = 1$, saj bo v nasprotnem primeru ostal brez le-tega. Tako vsi posamezniki D pohitijo na banko, in imamo pogoj za Nashevo ravnotežje. V nasprotnem primeru, če posameznik D misli, da bodo tudi ostali iz skupine D počakali do $t = 2$ in počaka tudi sam, gre prav tako za Nashevo ravnotežje. Slabo Nashevo ravnotežje preprečimo z zavarovanjem depozitov. Če vsak D ve, da ga v vsakem primeru v trenutku $t = 2$ čaka obljubljeni donos, potem ni razloga, da bi predčasno odhitel na banko. Uspeh sheme je torej odvisen od zaupanja osebkov D in je neodvisen od kakovosti bančnega imetja (Diamond & Dybvig, 1983, str. 416).

Kaj pa pravzaprav je **Nashevo ravnotežje**? To je koncept iz teorije iger. Je tisto ravnotežje, pri katerem nobeden od igralcev ne more izboljšati svojega izkupička pri danih strategijah drugih igralcev. Imenuje se tudi nekooperativno ravnotežje, saj je vsaka strategija igralca najboljši odgovor na nasprotnikovo strategijo, pri tem pa posameznik gleda le na svojo korist in se ne prilagaja koristi drugim. Nashevih ravnotežij je lahko več (Samuelson, 2001, str. 199).

- **Negativne informacije (angl. *adverse information*)** - Primer ponovno ponazorimo z D in N. Vendar pa se spremeni donos v $t = 2$, saj je le-ta neznan. Pri prejšnjem primeru je bil vnaprej določen. Tako posameznik v $t = 0$ ne ve, kateri skupini pripada, niti kakšen bo njegov donos v posameznem trenutku. Tako imamo med D del informiranih D in del neinformiranih. Drugi se orientirajo po prvih. Ker težko neposredno sledijo bolj informiranim osebkom D, se odločajo glede na dolžino vrste pred banko. Tako v $t = 1$ vedo, da del vrste sestavljajo osebkovi N, en del pa najverjetneje tudi osebkovi D. Tako se pravzaprav odločajo za dvig vlog, ko je vrsta po njihovem mnenju dolga. Pri tem delajo

napake, saj pri napačni oceni, npr. v vrsti je veliko informiranih D, dvignejo svoje vloge in se tako prenaglijo, saj z banko ni nič narobe, v vrsti so le osebk N, ki dvigujejo vloge iz likvidnostnih potreb.

Pri bančnem navalu je težko določiti, kaj točno je sprožilo naval, pri bančni paniki pa gre predvsem za negativne informacije. Vendar pa bančne panike zgodovina povezuje z informacijami, ki vplivajo na vse banke, ne le na eno, kot je npr. napoved recesije.

7.2 MOŽNOSTI PREPREČITVE NAVALA NA BANKO

Edini način, ki bi v vsakem trenutku zmožnel preprečiti naval na banko oziroma izničiti posledice le-tega, so popolne 100 % rezerve depozitov. Vendar pa to ne bi imelo smisla, saj je bistvo depozitnih institucij v delnih rezervah in s tem v multiplikaciji denarja. Obstaja pa nekaj načinov, s katerimi se varčevalce odvrne od neželenega dviga vlog.

- **Prenehanje zamenljivosti** - Pred uvedbo sistemov jamstva so banke ustavljale navale na zelo enostaven način, in sicer z začasnim prenehanjem zamenljivosti depozitov v denar (angl. *suspension of convertibility*). Banka je bila za varčevalce, ki so želeli dvigniti denar, enostavno zaprta, ali pa so vloge izplačevali v najmanjši denarni enoti. Tako so regulatorji pridobili čas, da razjasnijo dejansko finančno stanje banke. V Ameriki so tako preprečili kar 5 od skupno 7-ih bančnih panik med letoma 1866 in 1934, ko je bil uveden sistem jamstva. Vendar pa je šlo pri tej obliki obvladovanja navalov za kršenje bančnega zakona depozitne pogodbe (Greenbaum & Thakor, 2007, str. 410).
- **Shema zavarovanja depozitov in posojilodajalec v skrajni sili** - Za stabilen finančni sistem je potrebna kombinacija sheme zavarovanja depozitov in posojilodajalca v skrajni sili (angl. *lender of last resort*). Vloga slednjega pripada Centralni banki. Bankam, ki zaidejo v likvidnostne težave, vendar so solventne, Centralna banka odobri kratkoročni premostitveni kredit, za katerega morajo banke plačati precej višjo obrestno mero kot ponavadi. Kredit je dostopen le solventnim bankam, insolventne banke so upravičene do rešitve le v primeru njihove izredne pomembnosti zaradi sistemske stabilnosti.
- **Polno kritje** - Ena izmed oblik zavarovanja depozitov je tudi polno kritje vlog (angl. *full guarantee*), ki bi varčevalce odvrnila od navala na banko, saj je njihov denar v celoti varen. Veliko držav je v času finančne krize objavilo polno kritje, vendar pa gre pri tem za preprečevanje širjenja krizne situacije, ko ni dovolj časa za premišljene in postopne ukrepe. Tak način v normalnem gospodarskem času ni primeren, saj podpira moralno tvegano obnašanje bank in varčevalcev.

8 ŠTUDIJA PRIMERA BANKE NORTHERN ROCK

Angleška banka Northern rock je bila prva izmed žrtev finančne krize, ki je vzplamtela poleti leta 2007. Banka je doživela naval, ki je bil v Angliji prvi po letu 1866, ko je bila na udaru banka Overend Guerney. Vendar pa je bila škoda Northern rocku povzročena pred zloglasnim navalom na banko, saj je zaradi svojega tveganega poslovnega modela banka zaradi krize ostala brez dostopa do sredstev financiranja. V nadaljevanju se posvečam podrobni analizi poslovnega modela banke, samemu navalu na banko in kritiki sistema zavarovanja vlog v Angliji.

8.1 NORTHERN ROCK BANKA

Northern Rock Building Society je nastala 1. julija leta 1965 z združitvijo dveh stanovanjskih zadrug (Northern Counties Permanent Building Society in Rock Building Society). 1. oktobra 1997 se je zadruga preoblikovala v javno delniško družbo ter kotirala na londonski borzi vse do 19. februarja 2008, ko je bila nacionalizirana.

Stanovanjske zadruge so se v Angliji razvile v 19. stoletju. Gre za obliko finančne institucije, kjer so člani hkrati tudi njeni lastniki. Glavni produkti so bančne storitve in predvsem hipotekarna posojila.

Člani so vplačevali naročnino in ko je sklad zbral dovolj sredstev, je po selektivnem procesu eden izmed članov dobil sredstva za nakup ali gradnjo hiše. Varčevalci so vplačevali sredstva na račun zadruge in po določenem času so lahko pričakovali hipoteko. Prve stanovanjske zadruge so imele omejen rok trajanja. Ko so vsi člani dobili hišo, je institucija prenehala delovati. Kasneje so se razvile zadruge, ki so nenehno sprejemale nove člane in tako nadaljevale s poslovanjem (History of Building Societies, 2008).

Z zakonom o stanovanjskih zadrugah, ki je v veljavo stopil januarja 1987, je bilo zadrugam dovoljeno, da se preoblikujejo v banke z statusom delniške družbe (angl. *public limited company - plc*), da bodo tako nadzorovane s strani Centralne banke in 5 let varovane pred prevzemom. Največjih 10 stanovanjskih zadrug, med njimi tudi Northern rock, je do leta 2000 to tudi storilo.

Vse od takrat je banka Northern rock vztrajno rasla. Po podatkih iz leta 2007 je banka zasedala 5. mesto po velikosti med hipotekarnimi bankami v Angliji ter prvo mesto po izplačanih novih posojilih. Bilančna vsota je znašala 113,5 milijard funtov. V banki je bilo zaposlenih več kot 6300 delavcev. Northern rock je bila izrednega pomena predvsem za severovzhodno regijo Anglije, ki je slabše razvita. Ustvarila je veliko delovnih mest, bila pa je tudi pobudnica dobrodelne fundacije Northern rock Foundation. Leta 2007 je imela banka skupaj 76 podružnic v Angliji, na Škotskem, Irskem in Danskem.

8.1.1 POSLOVNI MODEL BANKE

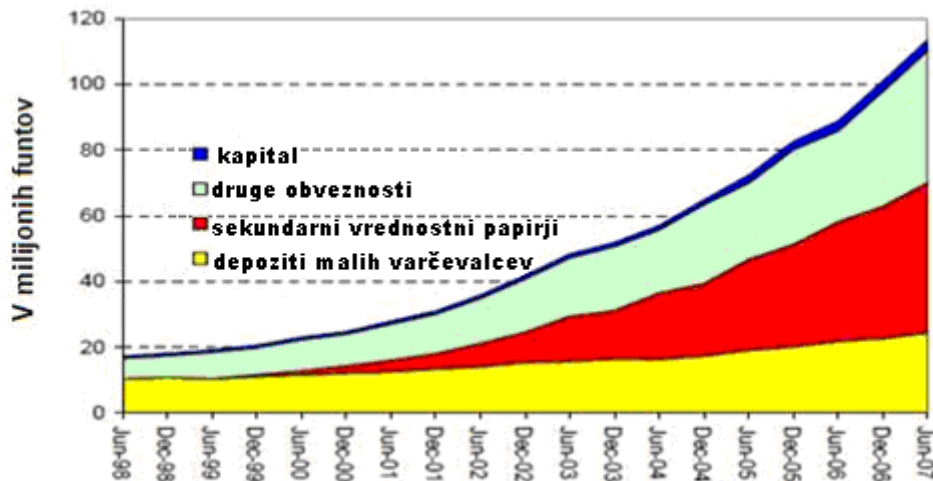
V letih od 1998 do 2007 je banka intenzivno rasla. Junija leta 1998 je njena bilančna vsota znašala 17,4 milijard funtov, junija 2007, tik pred težavami, pa kar 113,5 milijard funtov, kar je ekvivalentno konstantni rasti 23,3 % letno. Gre za neverjetno visoko stopnjo rasti.

Banka je med leti 1997 in 1999 delovala izključno kot posojilodajalec fizičnim osebam. Po letu 1999 je razširila poslovni model. Konec leta 2006 so 89,2 % sredstev predstavljale stanovanjske hipoteke (Run on the rock, 2008, str. 35). Ob rasti, ki jo je doživljala banka, obstaja sum, da ima banka sredstva slabše kvalitete, vendar pri Northern rock temu ni bilo tako. Sredstva so bila dobra, drugorazrednih hipotek Northern rock ni imel. Strokovnjaki pravijo, da je največja tragedija Northern rocka ravno v kakovostni aktivni, ki je bila celo daleč pred ostalimi bankami (Run on the rock, 2008, str. 12).

Za doseg takšne stopnje rasti pa je Northern rock precej spremenil pasivno stran bilance. Večinoma banke dobijo sredstva preko depozitov, vendar po tej poti banka ne bi mogla dosegati takšnih rezultatov. V Angliji je stopnja varčevanja gospodinjstev namreč dokaj nizka - pred krizo se je ta gibala med 3 in 4 %, leta 2007 je padla na 1,1 % (merjeno kot bruto varčevanje v bruto razpoložljivem dohodku). Za primerjavo znaša povprečna stopnja varčevanja v Evropski uniji 11 % (Conway, 2008). Tako je banka večino sredstev pridobila na medbančnih finančnih trgih, s posojili bank in drugih finančnih ustanov. S tem je bila banka zelo močno izpostavljena tveganju refinanciranja in s tem finančni krizi. Že leta 1999 je banka prevzela t.i. »originate to distribute« model namesto običajnega »originate to hold« modela. Pri tem banka ne obdrži posojil do njihovega dospelja, temveč jih naprej proda investitorjem. Gre za znan proces listninjenja oziroma sekuritizacije, ki se je izkazal za velik problem v zdajšnji finančni krizi. Banka je razdrobila dana posojila in jih uporabila kot zavarovanje za nadaljnja sredstva za financiranje. Del procesa je zajemala ustanovitev ločene enote, podjetja, imenovanega Granite, s sedežem v Jerseyju. Preko Granita so opravljali posle listninjenja, ta je banko tako oskrboval s kar 50 % sredstev financiranja. Tako je financiranje banke potekalo po naslednjem ključu: 50 % delež listninjenja s povprečno dobo dospelja 3,5 let, 10 % delež kritih obveznic s povprečno dobo zapadlosti 7 let, 25 % delež pa so prejeli preko posojil na medbančnem trgu, polovico jih je bilo z zapadlostjo, daljšo od 1 leta, polovica pa kratkoročnih posojil. Medtem ko je banka z lahkoto pridobivala posojila na medbančnem trgu, so depoziti varčevalcev le počasi pritekali v banko.

Primerjava, razvidna iz Slike 4, kaže, da je leta 1997 vsota depozitov znašala 9,9 milijard funtov, leta 2007 pa 22,6 milijard funtov, kar je nizka rast v primerjavi z rastjo sredstev banke v enakem obdobju. Delež depozitov med celotnimi obveznostmi je torej na začetku znašal 62,7 % in kasneje padel na borih 22,4 %. V primerjavi z drugimi bankami, nastalimi iz stanovanjskih zadrug, je delež zelo nizek: Alliance & Leicester 43 % in Bradford & Bingley 49 %. Potrebno je poudariti, da Northern Rock ni edina banka, ki se je v veliki meri zanašala na medbančni finančni trg. Vendar pa je edina, katere odvisnost od medbančnega trga je bila tako velika (Run on the rock, 2008, str. 42).

Slika 4: Sestava pasive v bilancah Northern rock banke

Vir: H. S. Shin, *Reflections on Modern Bank Runs: A Case Study of Northern Rock*, 2009, str. 6.

8.1.2 SISTEM ZAVAROVANJA DEPOZITOV V VELIKI BRITANJI

V Angliji finančni sistem urejajo tri institucije: Angleška centralna banka (angl. *Bank of England*), Zakladnica oziroma državna blagajna (angl. *the Treasury*) in Agencija za nadzor finančnih institucij (angl. *FSA – Financial Services Authority*). Njihovo delovanje je urejeno v sporazumu iz 22. marca leta 2006 (angl. *Memorandum of Understanding between HM Treasury, the Bank of England and the Financial Services Authority*). V njem so na podlagi štirih načel opredeljene pristojnosti in naloge posamezne institucije.

- **Centralna banka** - Angleška Centralna banka ima širok spekter pooblastil. Skrbi za stabilnost finančnega sistema na splošno. S svojo monetarno politiko skrbi za težave, kot je npr. nihanje likvidnosti. Skrbi tudi za plačilni sistem znotraj in izven svojih meja. Zagotavlja infrastrukturo, ki preprečuje sistemsko tveganje. Predstavlja oporo finančnemu ministru. Le v izjemnih primerih lahko CB ukrepa v zvezi s posamezno kreditno institucijo v težavah, predvsem zato, da bi preprečila sistemski naval. Z vpletenostjo v trge in plačilni sistem bo Centralna banka najverjetneje prva, ki bo opazila probleme, ki grozijo sistemu. V ta namen ima v nadzornem svetu FSA svojega predstavnika.
- **Agencija za nadzor finančnih storitev (FSA)** - Pristojnosti FSA so opredeljene v zakonu *Financial Services and Markets Act* iz leta 2000. FSA je pristojna za avtorizacijo in preudaren nadzor bank, stanovanjskih zadrug, investicijskih firm ter zavarovalnih družb. Nadzira finančne trge ter klirinške hiše, vodi operacije pri reševanju problemov, ki ogrozijo zgoraj navedene institucije. Pri tem se ne vtika v delo CB (npr. spreminjanje zakonsko določenih kapitalskih zahtev).
- **Zakladnica** - Zakladnica se ne vpleta v operacije CB in FSA, vendar pa v veliko primerih mora biti obveščena o dogodkih, saj gredo prav preko te institucije npr. zahtevki v parlament. Skrbi za institucionalno strukturo ter finančno regulacijo, poleg tega

je glavni vir sredstev v primeru pomanjkanja za FSA, Centralno banko in FSCS.

Pred letom 1982 v Angliji ni obstajala formalna jamstvena shema. V času uvedbe je le-ta štela fizične osebe kot tudi podjetja, vendar pa je bilo kritje omejeno na maksimalno 75 % prvih 10.000 funtov, 25 % sozavarovanje je veljalo za vsa sredstva nad 10.000 funtov ne glede na skupno višino sredstev. Shema je bila namenjena predvsem varstvu potrošnikov, medtem ko sta bila finančna stabilnost in zaščita pred sistemskim tveganjem stranskega pomena. Za primerjavo je v ZDA shema namenjena v večji meri ohranjanju finančne stabilnosti. Leta 1987 je bilo kritje dvignjeno na 20.000 funtov, princip sozavarovanja pa je ostal enak. Z uvedbo Direktive 94/19/ES o jamstvu vlog je bila Anglija prisiljena dvigniti kritje na zahtevano mejo kritja 90-ih % prvih 20.000 funtov.

Danes je jamstvo depozitov del posebne sheme, imenovane FSCS (angl. *Financial Services Compensation Scheme* - FSCS), ustanovljene leta 2000. Shema je pričela z delovanjem 1. decembra 2001, ko je stopil v veljavo zakon, imenovan »Financial Services and Markets act 2000«. Shema zavaruje depozite, investicijske naložbe in zavarovalne police. Čeprav Agencija za nadzor finančnih storitev (angl. *FSA*) določa pravila, znotraj katerih FSCS deluje, pa je institucija operativno neodvisna. Ni del FSA, vendar pa ji odgovarja, prav tako je odgovorna Zakladnici. FSCS je za potrošnike brezplačna, krije le firme, ki so pod nadzorom in odobrene s strani agencije FSA. Evropske firme, ki delujejo na področju Anglije in imajo odobritev s strani domačega nadzornika, so prav tako lahko vključene v shemo.

Shema je bila leta 2007 oblikovana eksplicitno. Članstvo ni bilo obvezno. Višina kritja je bila omejena na višino 35.000 funtov, vendar z sozavarovanjem (100 % zavarovanje prvih 2.000 funtov ter 90 % sozavarovanje nadaljnjih 33.000 funtov). Najvišji možni znesek kritih vlog na varčevalca je torej znašal 33.500 funtov. Z namenom povečanja zaupanja v sistem je angleška vlada 7. oktobra 2008 uvedla 100 % zavarovanje do višine 50.000 funtov na varčevalca na banko. Shema je bila najprej oblikovana kot »ex-post« shema, 1. aprila 2008 je bila preoblikovana v »ex-ante« shemo. Članice sheme tako s svojimi prispevki financirajo shemo, letno ji prinesejo povprečno 4,03 milijarde funtov. Pred tem je shema ob propadu obremenila ostale banke, v primeru, da sredstev ni bilo dovolj, je le-ta prispevala Zakladnica.

8.2 NAVAL NA BANKO

Za raziskavo pa je zanimivo, zakaj je sploh prišlo do navala na banko, kljub temu, da ima država organizirano zavarovanje vlog, Centralna banka pa je tudi odigrala vlogo posojilodajalca v skrajni sili.

Krivdo je mogoče iskati na več koncih. Največji krivci so gotovo vodilni pri banki Northern rock, saj so s svojim tveganim poslovnim modelom banko spravili v likvidnostne težave. Vendar je ravno v ta namen v državah organizirana varnostna mreža, ki bi ob pravilnem delovanju morala banki in končno predvsem varčevalcem pomagati premostiti

težave s čim manjšimi posledicami v finančnem sistemu. Svoje vloge shema zavarovanja depozitov ni odigrala, prav tako so bile napake v nadzoru agencije FSA ter ukrepanju države.

Poleti leta 2007, ko je kriza na ameriškem hipotekarnem trgu doživela kritično točko, posledično pa so se zaostri pogoji na finančnem trgu, se je medbančni trg sesul, saj si banke niso bile več pripravljene posojati. Takrat je Northern Rock zašla v likvidnostne težave (potek dogajanja je predstavljen v Prilogi 2).

Začetek krize pravzaprav sega v leto 2001, ko je ameriška centralna banka znižala referenčno obrestno mero (angl. *federal funds rate* — obrestna mera, na katero se med drugim sklicujejo tudi obresti hipotekarnih kreditov, leta 2003 je le-ta znašala 1 %). To je omogočilo prebivalstvu najemanje kreditov po izjemno ugodnih cenah. Drugorazredne hipoteke (angl. *sub prime sector*) je oznaka za sloj prebivalstva, ki zaradi različnih razlogov (nivo dohodka, posojilna zgodovina, status zaposlitve ...) ni primerna za najem kreditov. Zaradi ohlapnih bonitetnih pravil so se prav ti prekomerno zadolžili, česar ob višjih obrestnih merah in boljši presoji posojilodajalcev ne bi bili mogli.

Vzporedno je rasel tudi ameriški nepremičninski trg (v letu 2004 in 2005 je rasel s povprečno 10 % letno stopnjo rasti), povečal se je kar za polovico. Nastal je nepremičninski balon. Ameriška Centralna banka je v tem času začela poviševati referenčno obrestno mero, s ciljem umiriti rast (v obdobju med 2004 in 2006 se je ta iz prejšnjih 1 % zvišala na 5,25 %). Tako so nenadoma anuitetni obroki postajali višji in posojilojemalci jih niso mogli več odplačevati. Zaradi velike ponudbe nepremičnin so njihove cene v letu 2006 in 2007 začele padati in trg nepremičnin se je zlomil. Tako so imele banke aktivno stran bilanc precenjeno, medtem ko so vedno težje dobivale sredstva za financiranje (Smith, 2007, str. 42).

Northern rock se je na prve znake zaostrovanja pogojev na medbančnih finančnih trgih odzval z umirjanjem rasti ter s povečanjem likvidnosti. Prav tako so vire financiranja skušali čimbolj razpršiti, tudi v geografskem smislu (sredstva so prejeli iz Združenih držav Amerike, Evrope, Daljnega vzhoda, Kanade in Avstralije). Vendar to ni bilo dovolj. 9. avgusta je medbančni finančni trg povsem presahnil. Največja francoska banka BNP Paribas, je bila zaradi izgub prisiljena zamrzniti tri sklade ki so delovali v ZDA, kar je pomenilo sprožilni moment za paniko na trgu. V tem trenutku je imela angleška banka še za približno 3 mesece likvidnostnih zalog.

Northern Rock je tako 13. avgusta nadzorni agenciji FSA sporočila, da je v stiski in bo potrebovala pomoč. Pogovori med predstavniki Centralne banke, agencije FSA in Zakladnice o najprimernejši rešitvi banke so stekli. Na voljo so imeli tri rešitve: Northern rock sama premosti likvidnostne težave, banko prevzame večja zdrava banka ali pa posojilo s strani Centralne banke. Do 10. septembra banka sama ni bila sposobna rešiti težav, saj je bil medbančni trg še vedno tog. Oblasti tudi niso uspele najti primerne kupca banke, kljub pogajanjem z nekaterimi kandidati. Tako je bila edina preostala možnost posojilo Centralne banke. Banka je imela zadosten nivo kapitala (minimalni

zahtevani nivo po Baselskem sporazumu je 8 %) in je tako bila solventna.

Centralna banka je tako 10. septembra sprejela odločitev o finančni pomoči Northern rocku in začele so se priprave na obvestilo javnosti. Kljub temu, da bi bilo za banko bolj ugodno, če bi bila transakcija opravljena brez vednosti javnosti, to ni bilo mogoče. Vse oblike pomoči mora banka oznaniti javnosti, razen v primeru, če bi oznanitev imela negativen vpliv na obnašanje varčevalcev; v tem primeru pa mora biti izpolnjen pogoj, da informacije ne bodo pricurljale v javnost. Pri takšnem posegu je le-to praktično nemogoče zagotoviti, posledično so se oblasti skupaj z vodilnimi v Northern rocku odločile za javno transakcijo.

Sprva je bilo dogovorjeno, da 17. septembra posredujejo informacije javnosti, saj je banka potrebovala dodaten čas za pripravo na morebitne težave. Vendar je informacijo predčasno izvedela javnost, ko je angleška televizija BBC 13. septembra zvečer sporočila šokantno novico. Angleška Centralna banka se je nemudoma odzvala in v petek, 14. septembra zjutraj podala javno objavo o zasilnem posojilu v višini treh milijard funtov.

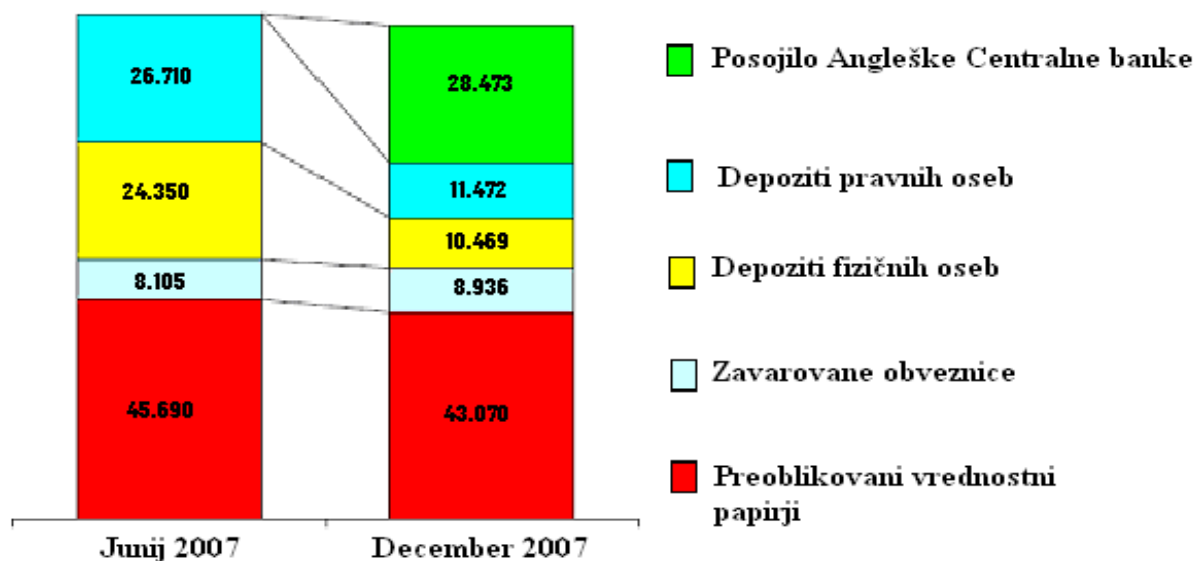
Ob drugačnem posredovanju informacij bi bil morda izid drugačen, toda sledil je naval na banko. 14. septembra so pred vsemi 76-imi poslovalnicami banke ljudje čakali v vrsti za svoj denar, zaradi preobremenjenosti je odpovedala tudi spletna banka. Banka je morala med 14. in 17. septembrom izplačati skoraj 2 milijardi funtov oziroma 8 % vseh vlog (Hall, 2008, str. 31).

Finančni minister Alistair Darling je 17. septembra ukrepal, da bi preprečil naval na banko. Zagotovil je varnost vseh vlog v Northern Rocku. Ker tudi to ni povsem zadostovalo, je zagotovil jamstvo vseh že dvignjenih in ponovno vloženi vlog. Končno je zagotovil tudi jamstvo vseh vlog, ki so bile vplačane po 17. septembru (Run on the rock, 2008, str. 65).

Northern Rock banka je tako doživela naval na banko, zaradi katerega bi ob neposredovanju države propadla. Ker za banko niso našli investitorja, je bila njena končna usoda nacionalizacija. Banka je kljub dobri boniteti zaradi likvidnostnih težav in posledično panike varčevalcev postala insolventna. V nadaljevanju preučujem, kako bi lahko naval na banko preprečili.

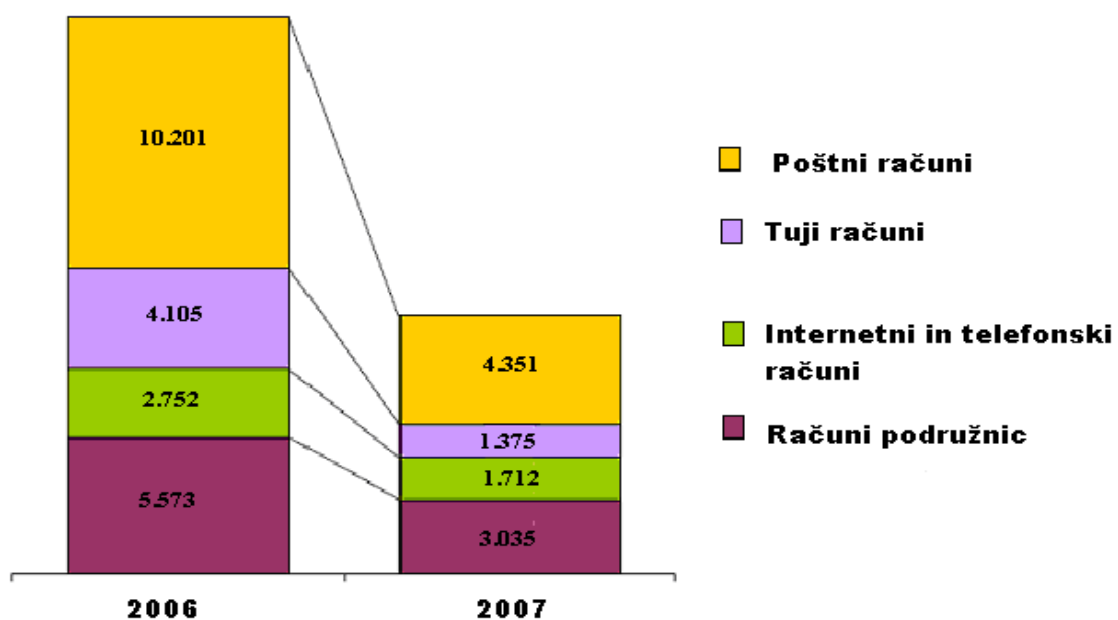
Slika 5 in Slika 6 prikazujeta spremembo sestave pasivne strani bilance banke, ter upad depozitov po navalu na banko.

Slika 5: Sprememba strukture pasive, v obdobju junij-december 2007 (v milijonih funtov)

Vir: H. S. Shyn, *Reflections on Modern Bank Runs: A Case Study of Northern Rock*, 2009, str. 10.

Slika 6: Sprememba strukture depozitov fizičnih oseb po navalu na banko (v milijonih funtov)

Vir: H. S. Shin, *Reflections on Modern Bank Runs: A Case Study of Northern Rock*, 2009, str. 12.

8.3 POTREBNE SPREMEMBE SCHEME ZAVAROVANJA DEPOZITOV

8.3.1 POMANJKLJIVOSTI SCHEME V VELIKI BRITANJI

Velika Britanija skozi zgodovino ni podlegla večjim pretresom bančnega sistema in razen nekaj razvpitih primerov, kot npr. Barings banka, ni imela težav, kar na prvi pogled kaže ustreznost sistema. Vendar pa temu ni tako, sistem potrebuje nekaj izboljšav, kar je pokazal tudi naval na Northern rock. Agencija FSA je kasneje priznala, da shema zavarovanja depozitov v Angliji nikoli ni bila zastavljena tako, da bi lahko pripomogla k stabilnosti in urejanju finančnega sistema, temveč le kot socialna zaščita malih varčevalcev.

Prvi problem je, da večina varčevalcev v Veliki Britaniji sploh ne ve za obstoj sheme jamstev ali pa niso dovolj dobro seznanjeni z učinkom le-te. Del krivde je mogoče pripisati tudi Evropski uniji, ki je v Direktivi o shemi jamstev prepovedala objavljane podatkov o zavarovanju depozitov v propagandnih materialih bank. To je sicer naredila z namenom preprečitve izkrivljanja konkurence. Vendar bi morala v takem primeru država oziroma institucija, pristojna za zavarovanje depozitov, v tem primeru FSCS, poskrbeti za informiranje prebivalstva. Če ljudje ne vedo, da shema obstaja, potem le-ta nima nikakršnega učinka na ohranjanje stabilnosti finančnega sistema. Varčevalci morajo biti seznanjeni z višino kritja, vlogami, ki spadajo med zavarovane, ter dobo izplačila sredstev, da lahko precenijo situacijo, v kateri se nahajajo. Prav tako morajo ob škodnem dogodku imeti dostop do informacij, torej morajo poslovalnice banke in spletne strani omogočati komunikacijo z varčevalci.

Shema je oblikovana po načelu »ex-post«, kar pomeni, da FSCS ob propadu banke oceni stroške in z njimi bremeni preostale banke po ključu vnaprej dogovorjenega deleža. To nakazuje, da hitrost poplačila ni velikega pomena in da banke, ki niso krive, na koncu nosijo stroške. Financirana je na podlagi letnih dajatev vseh institucij, ki so pod nadzorom FSA. Najvišji prispevek, ki ga mora plačati institucija, je enak 0,3 % od depozitne osnove letno. V primeru več škodnih dogodkov, kot so jih v FSCS predvidevali iz izkušenj prejšnjih let, se bankam zaračuna dodatni prispevek, ki ga morajo poravnati v 30-ih dneh. Shema je tako imela približno 2,7 milijard funtov, s katerimi je operirala. Morala bi biti osnovana po načelu »ex-ante«, torej že pred škodnim dogodkom imeti pripravljen fond. Razlog je v večjem zaupanju v shemo ter v hitrejšem poplačilu zahtevkov. Tako bi bile obremenjene vse banke, prispevki pa bi bili porazdeljeni skozi več obdobj in ne naenkrat ob že tako neprimernem času, kot je npr. finančna kriza. Začetno posojilo fondu bi prispevala angleška Centralna banka, ki bi ga banke nato vračale s prispevki, saj bi po ocenah BBA le-te potrebovale kar 7 let, da bi oblikovale primerno velikost fonda (Hall, 2008, str. 24).

Druga napaka je, da v Veliki Britaniji sistem bankam ne zaračunava premij glede na

njihovo tveganje, temveč že od začetka uvedbe sheme uporablja enotno premijo. Regulatorji so moralni hazard želeli omejiti izključno z sozavarovanjem, vendar je to napačno, saj zaračunavanje premij, prilagojenih tveganju, prisili banke k preišljenim odločitvam o naložbah, sozavarovanje pa naj bi varčevalce prisililo k minimalnemu nadzoru nad bankami. Premije se določi na podlagi tveganosti poslovnega modela, kapitalski zadostnosti, kvaliteti sredstev in njihovi koncentraciji, donosnosti ...

Shema bi nujno potrebovala podporo takojšnjega ukrepanja (angl. *prompt corrective action*). Ko je banka podkapitalizirana, kot npr. v ZDA, ko višina kapitala pade pod nivo 2 %, mora imeti Agencija za nadzor in zavarovanje depozitov pristojnosti za takojšnje ukrepanje proti banki. Problem, ki je razviden iz primera Northern rock, je, da so nadzorni organi sicer preverjali solventnost banke, vendar pa niso preverjali njene likvidnosti in potencialne nevarnosti na tem področju.

Zadnji dve pomanjkljivosti sheme sta najbolj vplivali na primer Northern rock banke. Prva je uporaba sozavarovanja in prenizka višina kritja. S konceptom sozavarovanja so želeli del nadzora nad bankami prenesti na varčevalce in tako omejiti moralni hazard bank. Kritje je bilo omejeno na 100 % prvih 2.000 funtov in 90 % nadaljnjih 33.000 funtov, kar pomeni, da varčevalci ob propadu banke izgubijo 10 % svojih depozitov. Kritje bi moralo biti 100 % do določenega zneska, saj ima le tako kritje moč preprečiti naval na banko, npr. 35.000 funtov. Po raziskavah britanskega združenja bankirjev (angl. *British Bankers Association -BBA*) bi 100 % kritje do najvišje meje 35.000 funtov krilo 96 % depozitov malih varčevalcev, kar je primerljivo z ostalimi državami in je pravzaprav tudi cilj sheme zavarovanja – kritje malih varčevalcev. Kritje do npr. 100.000 funtov bi prineslo previsoke stroške sektorju, hkrati pa učinek na zaupanje varčevalcev ne bi bil velik. V tem primeru bi se delež kritih sredstev povečal na strani velikih varčevalcev, zopet pa bi se povečala možnost moralnega hazarda (Run on the rock, 2008, str. 137).

Od varčevalcev je nerealno pričakovati, da so sposobni dobro preceniti kakovost banke, saj niso finančni izvedenci. Banke precenijo glede na moč znamke in njihov sloves, ki je bil konkretno pri Northern rocku zelo dober. Odgovorni v banki so hkrati imeli veliko težav pri pojasnjevanju koncepta sozavarovanja strankam, kar znova kaže, da sam koncept ni pripomogel k preprečitvi navala na banko. Moralno tveganje bi morali reševati s premijami prilagojenimi tveganju ter sistemom takojšnjega ukrepanja (angl. PCA). Za nadzor nad moralnim tveganjem je bila pristojna FSA institucija, vendar ta ni opravila svojega dela.

Zadnji problem te sheme je, da kljub zakonsko določeni maksimalni dobi za izplačilo kompenzacij, ki je omejena na tri mesece, v Veliki Britaniji ta traja še precej dlje, kar varčevalce spravi v stisko, saj so brez likvidnostnih sredstev. Tudi v primeru, da se varčevalci ne bi bali izgube sredstev, bodo tisti varčevalci, ki imajo na banki vloženo večino svojih sredstev, pohiteli dvigniti svoj denar, saj bodo v nasprotnem primeru predolgo brez dostopa do le-tega. Doba izplačila bi morala biti skrajšana na nekaj dni, najbolje po vzoru FDIC-a v ZDA, kjer varčevalci ne trpijo izguba sredstev, saj so izplačila izredno hitra. Problem je globlji, saj mora Anglija najprej urediti svoj sistem razrešitve

propadlih bank, ki je pogoj za hitro razrešitev bank in izplačilo kompenzacij.

Posledica vseh zgoraj naštetih determinant sistema zavarovanja depozitov v Veliki Britaniji je, da se propadla banka obravnava kot katerokoli drugo propadlo podjetje. Banki je določen stečajni upravitelj, ki jo likvidira in pri tem s preostalimi sredstvi poplača terjatve. Varčevalci so na seznamu upnikov, le da imajo pred ostalimi upniki dve prednosti, in sicer, da dobijo vrnjenih 33.500 funtov ter da bodo zaradi FSCS sheme, sredstva prejeli izplačana pred koncem stečajnega postopka, ki je ponavadi dolgotrajen. Preostale terjatve, ki jih imajo do banke, torej nad višino 33.500 funtov, bodo poplačane le v primeru zadostnih sredstev (Taylor, 2008, str. 34).

V spodnji Tabeli 2 je prikazano, da se jamstvena depozitna shema v Veliki Britaniji v vseh elementih oddaljuje od optimalne.

Tabela 2: Značilnosti sheme pred navalom na banko ter optimalno stanje sheme

	STANJE PRED NAVALOM	OPTIMALNO STANJE
UPRAVLJANJE S SKLADOM	javno	Javno ter zasebno
VIŠINA KRITJA	10 % sozavarovanje, najvišje kritje 33.500 funtov	100 % zavarovanje, 50.000 funtov
SISTEM FINANCIRANJA	»Ex-post«	»Ex-ante«
VIŠINA PREMIJ	Enotna premija	Premija prilagojena tveganju
OBVEZNOST SODELOVANJA	Prostovoljno	Obvezno
RAZREŠITEV PROPADLIH BANK	Ni pristojnosti	Vpeljava sistema PCA

8.3.2 NAPAKE NADZORNIH ORGANOV

Poleg sheme jamstva, ki ni opravila svojega dela, je napake mogoče iskati tudi pri regulatorjih. Najpogosteje je omenjena agencija za nadzor FSA. Pri preučevanju ustreznosti obravnave Northern rocka s strani FSA je agencija primerjala pristop še s petimi družbami, ki so bile v skladu s FSA sistemom tveganja označene kot firme z velikim učinkom na finančno gospodarstvo (angl. *high impact firms*).

Northern rock je po dokumentaciji, ki je bila predložena FSA, bila ocenjena kot firma z nizko verjetnostjo škodnega dogodka, vendar v primeru težav z velikim učinkom (angl. *low probability, high impact firm*). V takem primeru bi po pravilih agencije FSA banka morala biti pod strogim nadzorom. Vendar po preučitvi temu ni bilo tako.

Po raziskavi je FSA prišla do naslednjih ugotovitev: FSA je v letu 2004 doživela večjo

reorganizacijo ter zatem še nekaj prilagoditev. Večji del proučevanega obdobja, tj. od aprila do avgusta 2007, je bila banka pod oddelkom za nadzor zavarovalnih skupin. Prav tako je zamenjala 3 vodje oddelkov, kar onemogoča konstantno kvalitetno nadziranje. Banke pa v tistem času niso bile podvržene le nadzoru s strani FSA, temveč je bila agencija odgovorna tudi za uvajanje baselskih kriterijev, kar pomeni veliko količino dela. Nadzorna ekipa se je napačno odločila, da sistem za opozarjanje na nevarnost, imenovan RPM (angl. *risk mitigation program*), ni potreben. Ker banka ni bila podvržena sistemu RPM, je bil toliko pomembnejši nenehen nadzor (angl. *close and continuous supervision* oz. C&C), ki pa se ni izvajal dovolj pogosto oz. v zadostnem številu – regulatorji so našli podatke o petih sestankih, vendar za to ni pisnih zapisov (The Supervision of Northern rock, 2008).

Po zgornjih ugotovitvah je jasno, da je Agencija FSA storila napako.

Drugi problem, ki je vzpodbudil naval na banko, je prav država kot posojilodajalec v sili. Iz teorije sledi, da naj bi bilo posojilo, ki ga je država odobrila banki, pozitiven signal varčevalcem, saj tako njihove vloge ne bodo v nevarnosti. Teorija je zatajila, krivdo pa je pripisati državi, saj je bila njena reakcija prepočasna in premalo odločna. Guverner bi moral nastopiti suvereno, nasprotno je njegovo obotavljanje pripeljalo do tega, da je morala država jamčiti s polnim kritjem vlog pri banki.

Sistem v Veliki Britaniji izhaja še iz časa sekundarne bančne krize (1973-1974) in je tudi odraz le-te. Že ime sheme pove, da je bila njena edina funkcija poplačilo terjatev ob propadu banke (kompenzacija). Niti shema niti agencija FSA, nikoli ni imela funkcije in pristojnosti, ki bi omogočala, da bi prevzela vodenje propadle banke in tako skušala zavarovati varčevalce pred izgubo. Po zgornjih ugotovitvah je jasno, da je potrebno, poleg dodelave sheme, urediti tudi nadzor nad finančnimi institucijami in shemo samo. V primeru propada banke FDIC le redko dejansko izplača varčevalce. Na voljo ima veliko drugih možnosti. Današnje agencije niso več le izplačevalci, ampak imajo veliko več pristojnosti - prevzeti in preoblikovati banko. Agencija za nadzor in ne Centralna banka, bi morala biti hkrati agencija za zavarovanje depozitov. Do konflikta pride, ker ima agencija FSA informacije o poslovanju bank, medtem ko je Centralna banka kot posojilodajalec v skrajni sili tista, ki ima sredstva za rešitev banke in posledično o tem tudi odloča. FSA bi morala dobiti v upravljanje FSCS ter imeti neomejen dostop do sredstev Zakladnice oziroma podporo Centralne banke.

8.3.3 NADALJNI RAZVOJ NA RAVNI EU IN PANEVROPSKA SHEMA

Pomanjkljivosti, kot pri shemi zavarovanja vlog v Veliki Britaniji, se pojavljajo tudi v shemah drugih držav. Sedanja finančna kriza je oslabilo zaupanje v t.i. finančno varnostno mrežo, države so s kratkoročnimi ukrepi sicer preprečile navale na banke, vendar pa so prav jamstvene sheme najbolj problematične in potrebne dodelave. Dejstvo je, da se sheme v EU kljub poizkusom poenotenja zaenkrat še zelo razlikujejo. Zakonodajja in pravila ostajajo znotraj držav, poslovanje pa je že zdavnaj preseгло meje držav. Zato sem mnenja,

da je potrebno zakonodajo in smernice za sheme še dodelati in vsaj nekatere elemente sheme celo za vse evropske države poenotiti.

Glede na to da so evropske banke že podrejene harmoniziranim zahtevam o bančni regulaciji, ki jo ureja Basel II in ga bo nadomestil Basel III, je vprašanje, ki se zastavlja ali bi bilo smiselno oblikovati enotno shemo za vse države EU, t.i. **Panevropsko jamstveno** shemo. Na vprašanje težko odgovorim. Na eni strani so visoki stroški, ki bi jih zahtevalo preoblikovanje shem. Po drugi strani, pa bi enotna shema prinesla veliko pozitivnih učinkov. Ker je vsaka država posebna enota, s svojimi socialnimi, kulturnimi in ekonomskimi posebnostmi, je morda nemogoče ustvariti enotno jamstveno shemo. Potrebno pa je paziti tudi, da ob tem nebi trpela konkurenčnost evropskih, v primerjavi z ameriškimi in azijskimi bankami.

Predvsem vidim problem različnih shem pri mednarodnih bankah oziroma bankah, ki poslujejo v več državah. Motivi držav, bank in varčevalcev pripeljejo do moralnega hazarda in do povečanega prenosa sredstev iz države v državo. Države imajo različen odnos do urejanja finančnih trgov in jamstvenih shem. Tako so v nekaterih državah davki nižji, obresti višje. Seveda je v interesu države ustvariti čimbolj ugodne pogoje za razvoj, vendar nekatere države pri tem žrtvujejo zagotavljanje finančne varnosti. Banka, ki odpre podružnico v drugi državi članici, je tako lahko podvržena višjemu kritju vlog, hkrati ima lahko bolj ugodne pogoje za pridobitev varčevalnih vlog. Obstaja nevarnost, da bodo varčevalci denar raje vložili v podružnico banke v tujini, obstaja pa tudi nevarnost da bo banka pridobivala sredstva v državi z ugodnejšo finančno klimo in jih prenašala v matično državo. Tudi nadzor nad bankami ni v vseh državah enako strog, tako lahko v nekaterih državah banke poslujejo bolj svobodno, kar lahko pomeni tudi bolj tvegano. S tem se izgubi preglednost, povečajo se stroški, poveča se tveganje, pojavi se diskriminacija med poučenimi in nepoučenimi varčevalci. Še huje - preko mednarodno poslujočih bank finančna nestabilnost še hitreje širi iz države v državo.

Prednosti enotne evropske sheme bi bile: večja stroškovna in časovna učinkovitost pri reševanju mednarodnih bank, tudi izplačila bi bila bolj poenostavljena. Povečala bi se kredibilnost jamstvene sheme, kar je tudi njen glavni namen. Nepoučeni vlagatelji bi imeli zaupanje tudi v depozite, ki niso tako rekoč »pred njihovim pragom«. Povečala bi se stabilnost evropskega finančnega sistema, države bi delile stroške propada mednarodne banke. Hkrati, bi bilo v shemo vključenih veliko več bank, kar pomeni da bi težave ene banke lažje ublažili. Tveganost banke, ki deluje v več državah bi bilo lažje oceniti, ter s tem določiti premijo za tveganje. Banke oziroma varčevalci, ne bi več iskali ugodnejših pogojev za svoje depozite in ne bi pretirano prenašali svojih sredstev, kar pomeni da bi imela enotna shema tudi pozitiven vpliv na zmanjšanje moralnega hazarda.

Vendar pa bi se pri uvedbi nove vseevropske sheme pojavili visoki stroški uvedbe, tudi politične prepreke. Naslednji problem bi se verjetno pojavil, pri oblikovanju enotnega sklada ter določanju premij.

Kako pa bi sistem izgledal? Predpogoj za oblikovanje sheme je ustanovitev glavne

pristojne institucije in sprejetje enotnih pravil in zakonov za banke, nadzorni organ, varčevalce... Sistem bi potreboval jasna in nedvoumna pravila, o tem katere institucije so vključene v shemo, kako ukrepati v primeru propada banke (postopki ob razrešitvi banke) ter v kolikšni meri je banki sploh smiselno pomagati. Organ nadzora bi moralo biti neodvisno telo, podobno kot je na primer Odbor evropskih bančnih nadzornikov (angl. *Committee of European Banking Supervisors* - CEBS). Da bi poenostavili upravljanje sheme, bi vsaka država imela svojo agencijo, lahko že obstoječo, ki bi upravljala shemo v posamezni državi in bi poročala glavnemu organu. V primeru obstoja privatnih shem, bi le te tudi v nadaljnje lahko obstojale, vendar le komplementarno z evropsko shemo. Za regulacijo mednarodnih bank, bi skrbel poseben oddelek, ki bi zbiral in pregledoval informacije v vseh državah, kjer banka posluje. Glavna in podrejene agencije za nadzor, bi morale nujno imeti podporo PCA (angl. *prompt corrective action*).

Katere značilnosti pa bi shema morala imeti? Delno je probleme že rešila nova direktiva o sistemih zjamčenih vlog, vendar pa jo bo potrebno še dodelati.

Kritje bi moralo biti nekje med 50.000 in 100.000 EUR, glede na kupno moč v posamezni državi, ter bi ga bilo potrebno prilagajati inflaciji. Trenutna višina 100.000 EUR, ki jo je v času krize zagotovila večina evropskih držav, je za nekatere države previsoka, saj je njihova kupna moč precej manjša kot npr. pri velesilah Nemčiji in Franciji. Enako kritje v vseh državah ni pravično, varčevalci bi bili spet podvrženi moralnemu hazardu. Sozavarovanje, ki prelaga nadzor nad banko tudi na varčevalce, je v najnovejši direktivi že bilo odpravljeno in ga v prihodnje ne gre obnoviti. Smiselno bi bilo uvesti socialne kategorije, ki bi imele polno kritje vlog. V določeni meri, bi bilo potrebno kriti tudi depozite podjetij, medbančni depoziti pa bi bili iz kritja izvzeti.

Trenutno je kritje vlog v podružnicah urejeno po principu domače države. Podružnica, se v primeru višjega kritja države gostiteljice, lahko vključi v shemo te države. To povzroči da je izplačilo zamudno, stroški so višji, varčevalci pa manj informirani in morajo v primeru propada komunicirati z dvema različnima zavarovalnima institucijama. Zaradi različne višine kritja, bi vloge morala kriti država, kjer ima varčevalec prebivališče.

Premije bi se določale enako kot doslej, verjetno bi bilo z več informacijami lažje preценiti tveganje.

Sklad v katerega bi se stekala sredstva vseh držav članic, bi moral biti oblikovan po načelu »ex-ante«. Članstvo v shemi bi bilo obvezno. Začeti bi bilo potrebno z bankami in hranilnicami, ko bi bila shema že utečena, bi postopoma vključevali tudi druge finančne institucije.

V vseh državah bi moralo biti poskrbljeno za dobro obveščenost o shemi, vsi prebivalci bi morali biti deležni istih informacij. Ponovna vzpostavitev zaupanja v jamstvene sheme, bo tako ali tako tudi ena izmed prihodnjih nalog, tako da bi bilo smiselno to povezati.

Pomembno je, da sheme ne upravlja centralna banka ali finančno ministrstvo, temveč samostojna institucija, ki nadzoruje in regulira banke ter sklad, in ima največ informacij o

banki in njenem poslovanju. Tako bo odgovorni organ lahko ukrepal hitro, samostojno in primerno glede na stanje in pomembnost banke. Evropska centralna banka, bi lahko delovala kot posojilodajalec v skrajni sili.

Jasno je, da je uvedba enotnega evropskega sklada za zavarovanje vlog dolgoročen in ne kratkoročen projekt, ter da je še veliko skritih problemov pri uvedbi. Vendar mislim da bi prednosti prevladale nad slabostmi sheme, in bi se učinkovitost sheme povečala.

SKLEP

Jasnega odgovora o najbolj primerni - unikatni obliki sheme zavarovanj, odgovarjajoči vsaki državi, ni. Država mora pred uvedbo sheme opredeliti, kaj želi s shemo pravzaprav doseči. Najpogosteje gre za željo po čim večji finančni stabilnosti in za določeno mero socialne pravičnosti pri zaščiti malih varčevalcev (čeprav zavarovanje vlog ne štiti le njih, temveč tudi lastnike, poslovodje, posojilodajalce, vlado in nenazadnje davkoplačevalce).

Kljub temu, pa je nekaj pravil pri oblikovanju sheme jasnih in splošno uporabnih.

Shema mora biti oblikovana po načelu »ex-ante«, saj je zaupanje v sistem, ki je pripravljen na spopad z morebitnimi težavami bank, tako večje. Shema naj bo kombinacija javne in zasebne, saj garancija države v kriznih časih veliko pomeni. Najprimernejši način pobiranja prispevkov so premije, prilagojene tveganju posamezne banke. Kljub težavnosti njihovega izračuna in velikim stroškom pri pridobivanju informacij je z uporabo različnih premij mogoče vsaj omejiti, če že ne zajezi problem moralnega tveganja. Višina kritja, ki je priporočljiva, je nekje dvakratnik »BDP per capita« (kritje je postavka, ki je zelo različna po državah, povprečje v svetu pa je trenutno približno 2,5-kratnik BDP per capita), vsekakor pa ne sme biti previsoka, saj varčevalci ob tem izgubijo motivacijo za nadzor bank, v katere vlagajo svoj denar. Članstvo v shemi mora biti obvezno, saj se tako sklad izogne problemu nepravilne izbire.

Posebno je treba poudariti postopke pri razrešitvi bank, oziroma ob propadu banke, ki jih večina držav še ne uporablja ali pa jim ne posvečajo dovolj pozornosti. Stroški propada banke so precej nižji, če agencijo za zavarovanje depozitov pooblastimo tudi za razrešitev bank, saj bo agencija poiskala najugodnejšo rešitev za ukinitve banke, morda se lahko ob ustreznem prevzemniku zdravi del banke celo ohrani.

Na podlagi ugotovljenega menim, da bi banka Northern rock lahko bila rešena, brez nacionalizacije v primeru, da bi imela boljše zastavljeno shemo in boljše koordinacijo odgovornih institucij. V krizni situaciji, kakršna je nastopila pri Northern rock banki, je ključna organiziranost in koordiniranost. Menim, da je celoten proces zagotavljanja pomoči banki trajal predolgo, kar je delno tudi odraz dejstva, da Anglija do sedaj ni imela večjih težav finančnega sistema, kar pa ni izgovor.

Glavni krivec propada banke so sicer njeni upravljavci, vendar pa se napake dogajajo in

nepredvidljive situacije pogosto prekrizajo načrte. Northern rock je bil žrtev tveganega poslovnega modela in nepredvidljivih dogodkov. Zgodba o uspehu se je tako hitro spremenila v odkrivanje lukenj. Ravno v takšnih primerih bi morala zgledno delovati varnostna mreža, in sicer kot opora finančnemu sistemu. Na Anglijo, z Londonom kot glavnim finančnim središčem, ta dogodek vpliva negativno, je pa hkrati dober pokazatelj pomanjkljivosti in dobra podlaga za načrtovanje sprememb v shemi zavarovanja vlog, ne le v Angliji temveč tudi v drugih razvitih državah po svetu.

LITERATURA IN VIRI

1. Bartholomew, P. & Whalen, G. (1995). Fundamentals of Systemic Risk. V G. Kaufman & P. Bartholomew (ur.), *Research in Financial Services: Private and Public Policy* (str. 3-18). Greenwich: JAI Press.
2. Blair, E. C., Carns, F. & Kushmeider, M. R. (2006). Instituting a deposit insurance system: Why? How? *Journal of Banking Regulation*, 8(1), 4-19.
3. A Brief History of Deposit Insurance in the United States. (1998, September). FDIC. Washington: Federal Deposit Insurance Corporation. Najdeno 20. avgusta 2009 na spletnem naslovu <http://www.fdic.gov/bank/historical/brief/brhist.pdf>
4. Calomiris, C. W. (1990). Is Deposit Insurance Necessary? A Historical Perspective. *Journal of Economic History*, 50(2), 283- 295.
5. Calomiris, C. W. & White, E. N. (1994). The Origin of Federal Deposit Insurance. V C. Golden & G. D. Libecap (ur.), *The Regulated Economy: A Historical Approach to Political Economy* (str. 145-188). Chicago: University of Chicago Press.
6. Caprio, G. Jr., & Klingebiel, D. (2002). Episodes of systemic and borderline banking crises. V L. Laeven & D. Klingebiel (ur.), *Managing the real and fiscal effects of banking crises* (str. 31-49). Washington: The World Bank.
7. Conway, E. (2008, 27. junij). *Britain's savings rate plunges to lowest in almost 50 years*. Najdeno 20. marca 2009 na spletnem naslovu <http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/2792299/Britains-savings-rate-plunges-to-lowest-in-almost-50-years.html>
8. De Cesare, M. (2006). *Deposit Guarantee Systems: EFDI's first report*. Rome: European Forum of Deposit Insurers. Najdeno 15. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.efdi.net/scarica.asp?id=102&Types=DOCUMENTS>
9. Deposit Insurance Summary. (2009). FDIC. Najdeno 1. marca 2010 na spletnem naslovu <http://www.fdic.gov/deposit/deposits/dis/index.html>
10. Demirgüç-Kunt, A., & Kane, E. J. (2002). Cross- country evidence on deposit insurance. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 42 (4), 695-699.
11. Demirgüç-Kunt, A. & Sobaci, T. (2001). A New Development Database: Deposit Insurance around the World. *World Bank Economic Review*, 15, 481-490.
12. Diamond, D. W., & Dybvig, P. H. (1983). Bank Runs, Deposit Insurance and Liquidity. *The Journal of Political Economy*, 91 (3), 401-419.
13. Direktiva 94/19/ES Evropskega parlamenta in sveta o sistemu zajamčenih vlog. (1994). *Uradni list EU*. (št. 2/2006). Najdeno 1. marca 2009 na spletnem naslovu <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:06:02:31994L0019:SL:PDF>
14. Direktiva 2009/14/ES o spremembah Direktive 94/19/ES. (2009, 11. marec). *Uradni list EU* št. L 68/3. Najdeno 15. Februarja 2010 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/internal_market/bank/docs/guarantee/citsum_sl.pdf
15. Evanoff, D. D., & Kaufman, G. G. (2005). *Systemic financial crises: Resolving Large Bank Insolvencies*. Singapore: World Scientific Publishing.
16. Freixas, X., & Rochet, J. C. (1997). *Microeconomics of banking* (2nd ed.). London:

- The MIT Press.
17. Garcia, G. G. H. (2000). *Deposit Insurance. Actual and Good Practices*. Washington: International Monetary Fund.
  18. Greenbaum, S. I., & Thakor, A. V. (2007). *Contemporary financial intermediation* (2nd ed.). Amsterdam: Academic Press.
  19. Gropp, R. & Vesala, J. (2004). Deposit Insurance, Moral Hazard and Market Monitoring. *Review of Finance*, 8 (4), 571-602.
  20. Groznik, P. (1996). *Zavarovanje bančnih vlog* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
  21. Hall, M. J. B. (2008). The sub-prime crisis, the credit squeeze and Northern Rock: the lessons to be learned. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 16 (1), 19-34.
  22. Heffernan, S. (2005). *Modern Banking* (2nd ed). Chichester: Wiley.
  23. History of building societies. (2008). Banking Supervisors Association. Najdeno 25. marca 2010 na spletnem naslovu <http://www.bsa.org.uk/>
  24. Investigating the efficiency of EU Deposit schemes. (2008). Evropska komisija. Ispra: Joint Research Centre, European Commission. Najdeno 2. novembra 2009 na spletnem naslovu <http://www.efdi.net/scarica.asp?id=121&Types=DOCUMENTS>
  25. James, C. (1991). The Losses Realized in Bank Failures. *The Journal of Finance*, 46(4), 1223-1242.
  26. Jones, K. D. & Lengyel, A. (2000). *Deposit Insurance: An Annotated Bibliography 1989-1999*. Washington DC: FDIC.
  27. Keeton, W. R. (1990). Small and Large Bank Views of Deposit Insurance: Today vs. the 1930s. *Economic Review*, (str. 23-35). Kansas City: Federal Reserve Bank of Kansas City.
  28. Laeven, L., & Valencia, F. (2008). Systemic Banking Crises: A New Database. *IMF Working Papers*, 8 (224), 1-80.
  29. Lessons of the fall: Northern Rock. (2007) *The Economist*. London: The Economist Newspaper Ltd, 385 (8551), 98.
  30. Majcen, V. (2001). Sistemi jamstva za vloge se razlikujejo. *Bančni vestnik*, 6/2001, 2-7.
  31. Milhaupt, C. (1999). Japan's Experience with Deposit Insurance and Failing Banks: Implications for Financial Regulatory Design. *Monetary and Economic Studies*, 17, str. 21-46.
  32. Montiel, P. J. (2003). *Macroeconomics in Emerging Markets*. Cambridge: Cambridge University press.
  33. Mramor, D. (1993). *Uvod v poslovne finance*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
  34. Northern rock bank crisis (2008). BBC-Timeline. Najdeno 10. februarja 2010 na spletnem naslovu <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7007076.stm>
  35. Ribnikar, I. (1999). *Monetarna ekonomija I*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
  36. Run on the rock. Volume 1. (2008). House of Commons Treasury Committee. London: The treasury Committee. Najdeno 20. oktobra 2009 na spletnem naslovu <http://www.parliament.the-stationery->

office.co.uk/pa/cm200708/cmselect/cmtreasy/56/56i.pdf

37. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2001). *Economics* (17th ed.). Boston: McGraw - Hill.
38. Saunders, A. (2000). *Financial Institutions management: A Risk Management Approach* (3rd ed.). Boston: McGraw - Hill.
39. Schich, S. (2008a). Financial Turbulence: Some Lessons Regarding deposit insurance. *OECD Journal: Financial market trends, 1*, 55-79.
40. Schich, S. (2008b). Financial Crisis: Deposit Insurance and Related Financial Safety Net Aspects. *OECD Journal: Financial Market Trends, 2*(95).
41. Shin, H. S. (2009). Reflections on Modern Bank Runs: A Case Study of Northern Rock. *Journal of Economic Perspectives, 23*, 101-119.
42. Smith, A. (2007, 1. oktober). Rock Bottom. A British lender falls victim to the global credit crisis. Will more turmoil follow? *Time*, str. 42-43.
43. Su, W. (2007). General guidance for the resolution of bank failures. V A. Campbell, R. LaBrosse, D. Mayes & D. Singh (ur.), *Journal of Banking Regulation* (str. 230-265). London: Palgrave Macmillan Ltd.
44. The supervision of Northern rock: a lessons learned review. (2008). Financial Services Authority. Najdeno 20. januarja 2010 na spletnem naslovu http://www.fsa.gov.uk/pubs/other/nr_report.pdf
45. Taylor, M. (2008, 5. maj). Sleep more easily. *Financial world*. Najdeno 20. decembra 2009 na spletnem naslovu https://www.financialworld.co.uk/Archive/2008/2008_05may/Features/deposit_insurance/14274-print.cfm
46. Zakon o bančništvu. *Uradni list RS* št. 104/2004 - UPB2, 131/2006 –Zban-1, 1/2008, 109/2008, 19/2009, 98/2009.

PRILOGE

KAZALO PRILOG

PRILOGA 1: SLOVAR PREVODOV IN POGOSTO UPORABLJENIH KRATIC	2
PRILOGA 2: ČASOVNI PREGLED POTEKA KLJUČNIH DOGODKOV PRED IN PO NAVALU NA BANKO	3
PRILOGA 3: PREGLED JAMSTEV PO DRŽAVAH	8

Priloga 1: Slovar prevodov in pogosto uporabljenih kratic

Angleški izraz	Kratika	Izraz v slovenskem jeziku
Adverse selection		Problem nepravilne izbire
Agency problems		Problem agenta
Amount of Coverage		Višina kritja
Bank Insurance Fund	BIF	Sklad za zavarovanje bank
GDP per capita	BDP p.c.	Bruto družbeni proizvod na prebivalca
Bank of England	BoA	Angleška centralna banka
Blanket guarantee		Neomejeno kritje vlog
Bridge Bank transaction		Prenos na začasno oz. slabo banko
British Bankers Association	BBA	Zveza britanskih bankirjev
Central bank	CB	Centralna banka
Closed bank resolution	CBR	Razrešitev banke z zaprtjem
Close and Continuous Supervision	C&C	Nenehna in podrobna spremljava
Co-insurance		Sozavarovanje
Deposit insurance		Zavarovanje depozitov
Deposit payoff		Izplačilo zahtevkov
Designated reserve ratio		Zahtevana stopnja rezerv
Deposit Insurance Fund	DIF	Sklad za zavarovanje depozitov
Federal Deposit Insurance Corporation	FDIC	Zvezna agencija za zavarovanje depozitov
Federal Reserve System	FED	Sistem zveznih rezerv
Federal Savings and Loans Insurance Corporation	FSLIC	Zvezna agencija za zavarovanje prihrankov in posojil
Financial Services Authority	FSA	Agencija za nadzor finančnih storitev
Financial Services Compensation Scheme	FSCS	Shema za kompenzacijo finančnih storitev
Flat rate premiums		Enojna premija
Full guarantee		Polno krije vlog
International Association of Deposit Insurers	IADI	Mednarodna zveza zavarovalcev depozitov
International Monetary Fund	IMF	Mednarodni denarni sklad
Lender of Last resort		Posojilodajalec v skrajni sili
Moral hazard		Problem moralnega tveganja
Open bank assistance	OBA	Pomoč banki brez zaprtja
Option pricing model of deposit insurance	OPM	Metoda zavarovanja depozitov na podlagi opcije
Payoff Method		Metoda takojšnjega izplačila
Prompt corrective action	PCA	Možnost takojšnjega ukrepanja
Prudential Financial Supervision		Preudaren finančni nadzor
Public limited company	PLC	Javna delniška družba
Purchase and Assumption	P&A	Metoda nakupa in pripojitve
Risk-based premium		Premija na podlagi tveganja
Risk Mitigation Program	RPM	Program za opozarjanje na tveganje
Run on the bank		Naval na banko
Safety net		Finančna varnostna mreža
Savings Association Insurance Fund	SAIF	Sklad za zavarovanje prihrankov

se nadaljuje

nadaljevanje

Angleški izraz	Kratika	Izraz v slovenskem jeziku
Secure Payment and Settlement System		Varovan sistem plačil in poravnav
Sub prime sector		Drugorazredne hipoteke
Suspension of Convertibility		Prenehanje konvertibilnosti
Too big to fail		Banke prevelike za propad
Trade off		Izmenjava
Treasury		Zakladnica

Priloga 2: Časovni pregled poteka ključnih dogodkov pred in po navalu na banko

<p>25. julij 2007 - Northern Rock objavi rezultate trgovanja, ki napovedujejo zelo pozitivno poslovno obdobje. V prvi polovici leta se je glede na enako obdobje v prejšnjem letu znesek hipotek povečal za 47 %, kar znaša rekordnih 10,7 milijard funtov. Dividende so povečali za 30 %.</p>
<p>9. avgust 2007 - Sprožilni moment hipotekarne krize - francoska banka BNP Paribas v tem obdobju ukine 3 investicijske fonde, ki so izpostavljeni ameriškemu trgu drugorazrednih hipotek. Cene delnic sunkovito padejo, saj banke omejijo posojanje med sabo, evropska centralna banka se vmeša in v obtok spusti 94 milijard EUR.</p>
<p>14. avgust 2007 - Guverner angleške centralne banke Mervyn King s strani FSA prejme prvo opozorilo o ogroženosti Northern Rocka.</p>
<p>16. avgust 2007 - Predsednik banke Northern Rock Matt Ridley začne pogovore z gospodom Mervynom Kingom o možnosti rešitve banke. Prične se iskanje kupca banke.</p>
<p>29. avgust 2007 - Callum McCarthy, predstojnik agencije FSA, obvesti finančnega ministra Alistaira Darlinga o težavah Northern rocka.</p>
<p>4. september 2007 - Libor (obrestna mera, po kateri si med sabo posojajo banke) naraste na najvišjo raven v zadnjih desetih letih. 3-mesečna posojilna obrestna mera naraste na 6,7975 %, kar je v tistem trenutku nad obrestno mero banke Anglije (6,75 %); to je znak, da banke niso naklonjene posojanju sredstev med sabo.</p>
<p>10. september 2007 - Iskanje prevzemnika banke ne obrodi sadov, zato postane jasno, da bo pomoč centralne banke neizogibna.</p>

se nadaljuje

nadaljevanje

12. september 2007 - Mervyn King, guverner angleške centralne banke, oznani, da je zaradi trenutnih razmer na trgu angleška CB pripravljena vsem bankam, ki zaidejo v kratkoročne težave, nuditi posojila v sili. Vendar pa za razliko od ameriškega FED-a in Evropske CB ne namerava vbrizgavati likvidnosti v finančni sistem.

13. september 2007 - BBC razkrije, da je Northern Rock zaprosil in tudi dobil posojilo od angleške CB, ki je v tem primeru odigrala vlogo posojilodajalca v stiski. Kljub zagotovitvi, da Northern Rock ni v nevarnosti, pa gre za opozorilo, da se je kriza finančnih trgov začela širiti tudi na druge trge, bližje prebivalstvu.

14. september 2007 - Vodilni v banki potrdijo novico o prejemu pomoči, varčevalci navalijo na banko. Vrednost Delnice v enem samem dnevu pade za 31 %. Banka, Zakladnica in FSA zagotovijo, da je banka solventna in da bo sposobna nemoteno izvajati vse operacije. Vendar vsa zagotovila ne umirijo analitikov in strank. Pred podružnicami banke se nabirajo zaskrbljeni varčevalci, ki bi čim prej radi prišli do svojega denarja.

17. september - Naval na banko se stopnjuje in zaupanje v stabilnost celotnega bančnega sistema je čedalje manjše. Delnica se potopi na nadaljnjih 40 %. Finančni minister Darling je prisiljen obljubiti, da so vse vloge Northern Rocka zavarovane. S tem hoče preprečiti širjenje krize na celoten sistem in zaustaviti naval na banko.

18. september 2007 - Darlingov ukrep je pripomogel k umiritvi razmer, vrste pred banko in njenimi 76-timi podružnicami postopoma izginejo.

19. september 2007 - Angleška CB oznani namero o likvidnostni injekciji v višini 10 milijard funtov. Hkrati bo nabor sredstev, ki jih banke zastavijo pri posojilih v sili, širši kot običajno. Zaradi prepozna ukrepanja se pojavijo prve kritike CB.

20. september 2007 - Mervyn King zagovarja svoja dejanja pred predstavniki parlamenta. Oznanja, da je želel pomagati banki na skrivaj, vendar zaradi angleške zakonodaje in zakonodaje EU to ni mogoče. CB oznanja, da bo v obtok spustila dodatnih 10 milijard funtov.

25. september 2007 - Northern Rock oznanja, da ne bo izdal napovedanih dividend, ki bi terjale dodatnih 59 milijonov funtov. Banka tudi začne pogajanja z mogočimi kupci banke ali vsaj njenega dela.

se nadaljuje

nadaljevanje

1. oktober 2007 - Finančni minister oznani, da je višina jamstev pri angleških bankah zvišana na 100 % prvih 35.000 funtov prihrankov. To je prvi korak v reformi jamstva, ki se je izkazala za problematično.

9. oktober 2007 - Zakladnica potrdi kritje novih depozitov pri banki. S tem se poviša prejšnje kritje, ki je krilo le depozite, vplačane do 19. septembra.

12. oktober 2007 - Konzorcij pod vodstvom Richarda Bransona oziroma skupine Virgin oblikuje ponudbo za prevzem banke. Northern rock bi ostal na borzi, vendar bi se preimenoval v Virgin Money.

16. november 2007 - CEO Adam Applegarth odstopi. Poslovil naj bi se konec januarja.

19. november 2007 - Predsednika banke Matta Ridleya nadomesti Bryan Sanderson.

26. november 2007 - Northern Rock imenuje konzorcij skupine Virgin kot preferiranega ponudnika (angl. *preffered bidder*). Ponudba vključuje takojšnje poplačilo 11-ih od 25-ih milijard, ki jih je CB posodila banki, ostanek bi bil poplačan v treh letih.

7. december 2007 - Tudi skupina Olivant, ki jo vodi Luqman Arnold, razkrije prevzemno ponudbo, po kateri bi takoj odplačali 15 milijard dolga do CB.

12. december 2007 - Skupina Olivant grozi z odstopom od ponudbe zaradi frustracij pri pogajalskem procesu in zahteva izbiro prevzemnika do konca decembra. Northern Rock je izločen z lestvice indeksov FTSE 100, kjer so zbrana vodilna podjetja (angl. *blue – chips*).

13. december 2007 - Adam Applegarth zapusti podjetje, kar je prej, kot je bilo napovedano.

21. december 2007 - Northern Rock pristane na sestanek z delničarji, na katerem bodo razpravljali o prodaji v januarju 2008. Gre za prvi sestanek delničarjev, odkar je banka zašla v težave.

4. januar 2008 - Finančni minister Alistair Darling napove več moči FSA, saj bo tako lažje ukrepala v primeru propada bank.

se nadaljuje

nadaljevanje

<p>11. januar 2008 - Northern Rock sklene ameriški investicijski banki JP Morgan prodati 2,2 milijard funtov ali 2 % svojih hipotekarnih sredstev. Ta cena predstavlja 2,25 % premije vrednosti sredstev, kar je spodbudno. S tem naj bi poplačali nekaj od 25 milijard funtov dolgov angleški centralni banki.</p>
<p>16. januar 2008 - Delnice zopet izgubijo 20 % svoje vrednosti, ko Premier Gordon Brown oznanil možnost nacionalizacije.</p>
<p>21. januar 2008 - Delnica Northern rocka poskoči za 42 %, ko finančni minister oznanil, da bo vlada podprla morebitne zasebne prevzemnike, z načrtom pretvorbe 25-milijardnega posojila CB v vladno zajamčene obveznice pred prodajo investitorjem. Potencialnim kandidatom je postavljen rok do 4. februarja, ko morajo oddati ponudbe v skladu z načrtom Zakladnice.</p>
<p>26. januar 2008 - Parlament v primeru Northern rock obtoži agencijo FSA sistemskega propada pri nadzoru. (angl. <i>systematic failure of duty</i>)</p>
<p>4. februar 2008 - Neodvisna skupina Olivant odstopi. Skupina Virgin in upravni odbor banke oddata svojo ponudbo in plan reševanja Zakladnici. V primeru prevzema bi Virgin v banko vbrizgal 1,25 milijard funtov in prevzel 55 % delež v banki.</p>
<p>6. februar 2008 - Oznanjeno je, da se v primeru zmage upravnega odbora banke pričakuje izguba 2400 delovnih mest, v primeru skupine Virgin pa le 1000.</p>
<p>7. februar 2008 - Nacionalni statistični urad oznanil, da bo Northern rock statistično prešel na javnih bilancah. Tako bo vlada prelomila svoje pravilo, ki preprečuje dvig neto javnega dolga nad 40 %. Pri prenosu na javno bilanco ne gre za podržavljenje.</p>
<p>17. februar 2008 - Alistair Darling oznanil začasno podržavljenje banke, saj nobena izmed ponudb ne predstavlja dovolj vrednosti davkoplačevalcem oziroma bi zahtevala še precej davkoplačevalskega denarja. Ron Sandler je imenovan za predsednika banke.</p>
<p>18. februar 2008 - Delnice banke so suspendirane.</p>
<p>19. marec 2008 - Banka napove zmanjšanje delovnih mest za 2000 in za polovico manjša hipotekarna posojila.</p>
<p>26. marec 2008 - Agencija FSA prizna krivdo.</p>

se nadaljuje

nadaljevanje

31. marec 2008 - znane so prve ocene poslovanja v letu 2007, ki pokažejo izgubo v višini 167,6 milijonov funtov, ter veliko izgubo v letu 2008.

2. maj 2008 - EU naznani preiskavo podržavljenja.

8. maj 2008 - Delničarji vložijo tožbo glede prejema kompenzacij.

23. julij 2008 - Podpredsednik Barclays banke, Gary Hoffman, je imenovan za novega CEO. Ta bo nadomestil zadnjega izmed prvotnih upravljavcev banke, ki so bili na položaju v času krize v banki.

30. julij 2008 - Nova napoved oznani zmanjšanje števila delovnih mest za 1300, po čemer bo v banki ostalo 4000 zaposlenih.

5. avgust 2008 - Northern rock za prvo polovico poslovnega leta 2008 oznani višjo izgubo, kot je bilo pričakovano – 585,4 milijonov funtov. Vendar pa je banka uspela odplačati 9,4 milijarde posojila do CB, tako da posojilo znaša še 17,5 milijard funtov. Vlada zaradi izboljšanja likvidnosti vbrizga 3 milijarde funtov v banko.

23. februar 2009 - Banka zopet posluje solidno, v letu 2009 in 2010 bodo po napovedih izdali za skupno 14 milijard funtov novih hipotekarnih posojil.

1. januar 2010 - Banko je razdeljena na dva dela: Northern rock plc in Northern rock Asset Management plc.

Vir: Northern rock bank crisis, BBC Timeline, 2008.

Priloga 3: Pregled jamstev po državah

Država	Vir financiranja sklada	Leto uvedbe	Najvišje kritje (v EUR)	% sozavarovanja	Premije na podlagi tveganja	Višina letne premije	Relativno kritje
Avstrija	mešano	1979	20.000 EUR	10	ne	ex-post, po potrebi	0,72
Belgija	mešano	1974	20.000 EUR	10	ne	0,02% do 0,04% zavarovanih obveznosti	0,77
Bolgarija	mešano	1996	15.000 BGN (7.700 EUR)		da	največ 0,5%; osnova so zavarovani depoziti	3,41
Ciper	privatno	2000	20.000 EUR		ne	n.p.	2,30
Češka	mešano	1994	25.000	10	ne	0,10% zavarovanih depozitov	3,43
Danska	mešano	1987	300.000 DKK (31.900 EUR)		ne	največ 0,2% zavarovanih depozitov	1,15
Estonija	mešano	1998	100.000 EKK (6.380 EUR)	10	ne	največ 0,5% depozitov	1,16
Finska	mešano	1969	150.000 FIM (25.228 EUR)		da	premije na podlagi tveganja, med 0,05% in 0,3% zavarovanih depozitov	0,91
Francija	privatno	1980	70.000 EUR		ne	n.p.	2,70
Grčija	privatno	1995	20.000 EUR		ne	osnova: vsi depoziti; 1,25% do 0,025% (premije upadajo z naraščanjem sklada)	1,39
Irska	privatno	1989	20.000 EUR	10	ne	0,2 % zavarovanih depozitov	0,60
Italija	mešano	1987	ITL 200 Mil (103.291 EUR)		da	ex-post, premije prilagojene tveganju , od 0,4 % do 0,8% zavarovanih depozitov	4,58
Latvija	mešano	1998	3.000 Lat (4.390 EUR)		ne	0,2% zavarovanih depozitov	1,35
Litva	mešano	1996	LTL 45.000 (12.900 EUR)	10	ne	0,45 % zavarovanih depozitov	2,79
Luksemburg	privatno	1989	20.000 EUR	10	ne	ex-post	0,39
Madžarska	mešano	1993	3.222.222 HUF (11.424 EUR)		da	0,3 % zavarovanih depozitov	1,63
Malta	privatno	2003	20.000 EUR		ne	0,1 % vseh depozitov	
Nemčija	privatno	1966	20.000 EUR	10	ne	0,03 % zavarovanih depozitov	0,78
Nizozemska	mešano	1978	20.000 EUR		ne	ex-post, po potrebi	0,72

Se nadaljuje

nadaljevanje

Država	Vir financiranja sklada	Leto uvedbe	Najvišje kritje (v EUR)	% sozavarovanja	Premije na podlagi tveganja	Višina letne premije	Relativno kritje
Poljska	mešano	1995	100% do prvih 1.000, 90% od 1.000 do 22.500		ne	največ 0,4% vseh depozitov oziroma aktive popravljene za tveganje	4,98
Portugalska	mešano	1992	25.000 EUR		da	med 0,1% in 02% zavarovanih depozitov	1,92
Romunija	mešano	1996	ROL 125.222.000 (3.041 EUR)		da	glede na tveganost; 0,3% do 0,6% zavarovanih depozitov	1,39
Slovaška	mešano	1996	20.000 EUR	10	ne	0,1% do 0,3% zavarovanih depozitov	4,25
Slovenija	privatno	2001	22.000 EUR		ne	Ex –post, 3,2% jamčenih depozitov	1,84
Španija	mešano	1977	20.000 EUR		ne	največ 0,2% zavarovanih depozitov	1,11
Švedska	mešano	1996	250.000 kron (27.208 EUR)		da	0,1 do 0,5% zavarovanih depozitov, glede na velikost sklada	0,92
Združeno kraljestvo	privatno	1982	31.700 funtov (14.527 EUR)	10	ne	ex post	1,89
ZDA	mešano	1934	100.000 \$ (79.176 EUR)		da	0% do 0,27% domačih depozitov	2,67

Vir: G. G. H. Garcia, *Deposit Insurance. Actual and Good Practices*, 2000, str. 22-30.